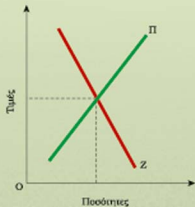
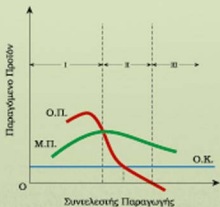

Γεώργιος Ι. Κιτσοπανίδης
Ομ. καθηγητής

Χρίστος Θ. Καμενίδης
καθηγητής

Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Αγροτική Οικονομική

Γ' Έκδοση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΖΗΤΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφή των συγγραφέων

ISBN 960-431-853-5

© Copyright: Γ. Κιτσοπανίδης, Χ. Καμενίδης, Εκδόσεις Ζήτη,
Γ' έκδοση, Απρίλιος 2003, Θεσσαλονίκη

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη και συγγραφέων κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία
Εκτύπωση

Π. ΖΗΤΗ & Σια ΟΕ

18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας
Τ.Θ. 4171 • Νέοι Επιβάτες Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19
Τηλ.: 23920 72.222 (5 γραμ.) - Fax: 23920 72.229
e-mail: info@ziti.gr

Βιβλιοπωλείο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΗ

Αρμενοπούλου 27 • 546 35 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310 203.720, Fax 2310 211.305
e-mail: sales@ziti.gr

www.ziti.gr

Πρόλογος τρίτης έκδοσης

Κατά τη διαρρεύσασα 11ετία από τη Β' έκδοση αισθανθήκαμε την ανάγκη να προβούμε σε νέα έκδοση όχι μόνο για να εκσυγχρονίσουμε τα αριθμητικά δεδομένα των διαφόρων παραδειγμάτων και αποτελεσμάτων τεχνικοοικονομικής ανάλυσης και μάλιστα με την αντικατάσταση της δραχμής από το ευρώ, αλλά και για να επεκτείνουμε ή συμπληρώσουμε ορισμένα κεφάλαια του βιβλίου αυτού. Το τελευταίο αυτό το θεωρήσαμε αναγκαίο διότι πιστεύουμε ότι οι φοιτητές Γεωπονίας πρέπει να παίρνουν σήμερα περισσότερες γεωργοοικονομικές γνώσεις ανεξάρτητα από την κατεύθυνση των γεωπονικών τους σπουδών, αλλά και διότι συνεχώς διευρύνεται ο κύκλος των σπουδαστών που κάνουν άμεσα ή έμμεσα χρήση του βιβλίου αυτού δια μέσου των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων.

Η επέκταση ή συμπλήρωση της ύλης κάθε κεφαλαίου αναφέρεται τόσο στο πρώτο μέρος που συνδέεται με την οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων, όσο και με το δεύτερο μέρος που σχετίζεται με την οικονομική της διάθεσης των γεωργικών προϊόντων. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος έγινε σαφής επέκταση των βασικών αρχών της οικονομικής της παραγωγής, διότι πιστεύουμε ότι οι αρχές αυτές αποτελούν τα θεμέλια της ορθολογικής οργάνωσης της γεωργικής παραγωγής. Επίσης επεκτείναμε σημαντικά το κεφάλαιο της οργάνωσης της παραγωγής των γεωργικών προϊόντων που αποτελεί την ουσία της οικονομικής της γεωργικής παραγωγής με ιδιαίτερη μνεία στη διάρθρωση της φυτικής και ζωικής παραγωγής της χώρας μας, τη χωροταξική κατανομή αυτής και την ακαθάριστη αξία της, ως και στην από κοινού παρουσίαση της συμβαικής με τη βιολογική γεωργική παραγωγή. Εκτός όμως αυτών και στα υπόλοιπα κεφάλαια έγιναν ορισμένες συμπληρώσεις πέρα από τη γενική αναδιάταξη της ύλης αυτών. Κάτι ανάλογο έγινε και σε ορισμένα κεφάλαια του δεύτερου μέρους που αφορούν τη διάθεση των γεωργικών προϊόντων.

Εξακολουθούμε να πιστεύουμε ότι το βιβλίο αυτό αποτελεί, υπό τις

ελληνικές συνθήκες κλασικό σύγγραμμα αγροικής οικονομικής, που καλύπτει όχι μόνο τις εκπαιδευτικές ανάγκες των φοιτητών στον κλάδο της γεωργικής οικονομίας, αλλά και τις απαιτήσεις των ασχολουμένων τόσο επιστημονικά, όσο και πρακτικά με τα οικονομικά προβλήματα της γεωργίας. Μάλιστα για τους τελευταίους και ιδιαίτερα για τους νέους αγρότες το βιβλίο αυτό κρίνεται χρήσιμο στην προσπάθειά τους να οργανώσουν ορθολογιστικά την παραγωγή και τη διάθεση των προϊόντων τους στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού.

Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 2003

*Γεώργιος Ι. Κιτσοπανίδης
Χρίστος Θ. Καμενίδης*

Πρόλογος δεύτερης έκδοσης

Στην πρώτη έκδοση του παρόντος βιβλίου είχαμε τονίσει ότι η ύλη του αποσκοπούσε να καλύψει τις βασικές γνώσεις αγροτικής οικονομικής των φοιτητών γεωπονίας ως εισαγωγικού μαθήματος, δηλαδή πριν από την έναρξη του ειδικού προγράμματος της κατεύθυνσης αγροτικής οικονομίας. Μάλιστα, την εποχή εκείνη είχε πρυτανεύσει η σκέψη ότι είναι προτιμότερο να περιληφθούν περισσότερα κεφάλαια και λιγότερο εκτεταμένα παρά το αντίστροφο, διότι πιστεύαμε ότι η παρουσίαση ενός βιβλίου γεωργικής οικονομικής με όσο το δυνατόν ευρύτερο περιεχόμενο και περιορισμένη ανάπτυξη θα εξυπηρετούσε καλύτερα το συγκεκριμένο σκοπό. Εξάλλου, ένα τέτοιο βιβλίο θα ικανοποιούσε τις ανάγκες των φοιτητών και άλλων Σχολών που θα ήθελαν να αποκτήσουν μια γενική μεν, αλλά σαφή γνώση της αγροτικής οικονομικής.

Κατά τη διάρκεια της εξαετίας από την πρώτη έκδοση φάνηκε ότι η αρχική μας σκέψη ήταν ορθή και γι' αυτό διατηρούμε την ίδια διάρθρωση και στη δεύτερη έκδοση. Έχουμε όμως πεισθεί ότι η πρόταξη μας εισαγωγής στην οικονομική και αγροτική οικονομική αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα για ένα φυσιολογικό πέρασμα στην ανάπτυξη της οικονομικής της γεωργικής παραγωγής και διάθεσης αυτής. Επιπλέον, κρίθηκε σκόπιμο στο μεν πρώτο μέρος να αναπτυχθεί το τμήμα που αναφέρεται στη μεθοδολογία οργάνωσης της γεωργικής παραγωγής, στο δε δεύτερο μέρος να προστεθεί ένα τμήμα σχετικό με την Αγροτική Πολιτική. Κι αυτό γιατί η μεθοδολογία της οικονομικής οργάνωσης της παραγωγής με πληθώρα αριθμητικών παραδειγμάτων είναι αναμφισβήτητα ένα από τα σπουδαιότερα τμήματα του πρώτου μέρους, αφού αποτελεί το μέσον μετατροπής των αρχών και των συντελεστών παραγωγής σε οργάνωση αυτής και οικονομικό αποτέλεσμα. Και από την άλλη πλευρά γιατί τα διάφορα μέτρα αγροτικής πολιτικής επηρεάζουν σημαντικά την ευημερία των παραγωγών και των καταναλωτών, καθώς και το εθνικό εισόδημα της χώρας.

Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1992

*Γεώργιος Ι. Κιτσοπανίδης
Χρίστος Θ. Καμενίδης*

Πρόλογος πρώτης έκδοσης

Αγροτική ή Γεωργική Οικονομική είναι ο κλάδος της γεωπονικής επιστήμης που ασχολείται με την οικονομική διερεύνηση της γεωργίας με την ευρεία της έννοια και σημασία. Πιο συγκεκριμένα, η γεωργική οικονομική διδάσκει τις αρχές στις οποίες πρέπει να στηρίζεται η παραγωγή και η διάθεση των γεωργικών προϊόντων, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται από τη γεωργία γενικά και τη γεωργική εκμετάλλευση ειδικότερα, το μεγαλύτερο, σταθερότερο και διαρκέστερο οικονομικό αποτέλεσμα. Στην πράξη, η γεωργική οικονομική αποβλέπει στην άριστη δυνατή οργάνωση της φυτικής και ζωικής παραγωγής και διαθέσεως αυτής με τους εκάστοτε διαθέσιμους συντελεστές (εδάφους, εργασίας, κεφαλαίου) για την επίτευξη του μεταλύτερου δυνατού κέρδους και εισοδήματος.

Η πραγματοποίηση του σκοπού αυτού της γεωργικής οικονομικής επιτυγχάνεται με τη χρησιμοποίηση των δεδομένων και επιτευξέων αφ' ενός μεν των φυσικών, χημικών, μαθηματικών και βιολογικών επιστημών, αφ' ετέρου δε των οικονομικών και κοινωνικών επιστημών. Με άλλα λόγια, η γεωργική οικονομική, ως εφηρμοσμένη επιστήμη, αξιοποιεί τα επιτεύγματα των τεχνικοοικονομικών επιστημών στο συγκεκριμένο πεδίο της γεωργίας.

Η γεωργική οικονομική με την ευρεία της έννοια περιλαμβάνει βασικά την οικονομική της γεωργικής παραγωγής και την οικονομική της διαθέσεως (μάρκετινγκ) της γεωργικής παραγωγής. Υπάρχουν όμως και πολλοί κλάδοι της γεωπονικής επιστήμης που είναι άμεσα ή έμμεσα συγγενείς με τη γεωργική οικονομική.

Το βιβλίο αυτό εκδίδεται για να καλύψει τις βασικές ανάγκες των φοιτητών γεωπονίας στη γεωργική οικονομική, ως εισαγωγικού μαθήματος του γενικού προγράμματος σπουδών των δύο πρώτων ετών και πριν από την έναρξη του ειδικού προγράμματος των πέντε προπτυχιακών κατευθύνσεων των τριών τελευταίων ετών. Ο χαρακτηρισμός του μαθήματος ως εισαγωγικού και ο περιορισμός της εκτάσεως αυτού μέ-

χρι 360 σελίδες μας έκαναν να σκεφθούμε ότι είναι προτιμότερο να περιληφθούν στο βιβλίο αυτό περισσότερα κεφάλαια και λιγότερο εκτεταμένα παρά το αντίστροφο. Πράγματι, η παρουσίαση στους φοιτητές των πρώτων ετών ενός βιβλίου γεωργικής οικονομικής με όσο το δυνατόν ευρύτερο περιεχόμενο και περιορισμένη ανάπτυξη εξυπηρετεί καλύτερα το συγκεκριμένο σκοπό από ένα αντίστοιχο βιβλίο με περιορισμένο περιεχόμενο και ευρύτερη ανάπτυξη.

Με βάση τα προαναφερθέντα, η ύλη του βιβλίου αυτού διαιρείται σε δύο μέρη, αφ' ενός μεν στην οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων, αφ' ετέρου δε στην οικονομική της διαδέσεως γεωργικών προϊόντων.

Η οικονομική της παραγωγής των γεωργικών προϊόντων περιλαμβάνει εννέα κεφάλαια. Το πρώτο απ' αυτά αναφέρεται στην εισαγωγή της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων με την έννοια, το περιεχόμενο, το σκοπό και τις βασικές έννοιες και σχέσεις αυτής, καθώς και την έννοια, το περιεχόμενο και τη σημασία των σπουδαιότερων οικονομικών αποτελεσμάτων. Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά στους συντελεστές γεωργικής παραγωγής, δηλαδή το έδαφος, την εργασία και το κεφάλαιο υπό τις διάφορες μορφές αυτού. Το τρίτο κεφάλαιο αφιερώνεται στις βασικές αρχές της οικονομικής της γεωργικής παραγωγής με τις σχέσεις μεταξύ συντελεστού παραγωγής και παραγομένου προϊόντος, τις σχέσεις μεταξύ συντελεστών και υποκαταστάσεως αυτών, τις σχέσεις μεταξύ προϊόντων ή κλάδων παραγωγής, και τις αρχές του απολύτου και συγκριτικού πλεονεκτήματος σε συνδυασμό με τον καθορισμό της θέσεως της παραγωγής γεωργικών προϊόντων. Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στην οργάνωση της γεωργικής παραγωγής με τις έννοιες της ενταικότητας και της αμειψισποράς, τα συστήματα καλλιέργειας και εκτροφής, τον τρόπο οργάνωσης της παραγωγής γεωργικών προϊόντων τόσο σε επίπεδο εκμεταλλεύσεων, όσο και σε επίπεδο περιοχών, και στην οργάνωση και χωροταξική κατανομή της φυτικής και ζωικής παραγωγής της χώρας. Το πέμπτο κεφάλαιο αφιερώνεται στο κόστος παραγωγής των γεωργικών προϊόντων με την έννοια, το περιεχόμενο, τη διάκριση και τη σημασία αυτού, καθώς επίσης με τα στοιχεία, τον τρόπο υπολογισμού και την ανάλυση του κόστους παραγωγής. Το έκτο κεφάλαιο συνδέεται με τις αρχές και εφαρμογές της γεωργικής λογιστικής που περιλαμβάνουν την έννοια, το περιεχόμενο και τους σκοπούς αυτής, τις μεθόδους, τα βιβλία και τα συστήματα της λογιστικής, τους γεωργικούς λογαριασμούς και τις γεωργικές εγγραφές, και τη λογιστική παρακολούθηση των γεωργικών

εκμεταλλεύσεων. Το έβδομο κεφάλαιο αναφέρεται στις αρχές και εφαρμογές της γεωργικής εκτιμητικής με την έννοια και το περιεχόμενο αυτής, τις αρχές, τις δυσχέρειες και τις μεθόδους εκτιμήσεως, και με τους τρόπους εκτιμήσεως της αξίας των περιουσιακών στοιχείων κατά κατηγορίες και ολοκλήρων εκμεταλλεύσεων. Το όγδοο κεφάλαιο αφιερώνεται στην παραγωγικότητα της γεωργικής παραγωγής με την έννοια και σημασία της παραγωγικότητας στη γεωργική παραγωγή, τις συναρτήσεις παραγωγής και την οριακή ανάλυση της γεωργικής παραγωγής. Τέλος, το ένατο κεφάλαιο αφορά τον προγραμματισμό της γεωργικής παραγωγής με την έννοια, τις αρχές και τις μεθόδους του γεωργικού προγραμματισμού και δίνει συνοπτικά την έννοια, τις προϋποθέσεις, τους περιορισμούς και μια εφαρμογή του γραμμικού προγραμματισμού στη γεωργική παραγωγή.

Η οικονομική της διάθεσης των γεωργικών προϊόντων περιλαμβάνει οκτώ κεφάλαια. Το πρώτο απ' αυτά αφορά την εισαγωγή στην οικονομική της διάθεσης και πραγματεύεται την έννοια, το περιεχόμενο, τη διάκριση, το σκοπό, το ρόλο και τη σπουδαιότητά της, τις λειτουργίες, τις μεταβλητές αποφάσεων και την αποδοτικότητα της αγοράς, κ.ά. Το δεύτερο αναφέρεται στην έννοια, τα είδη, το ρόλο και τη σπουδαιότητα των τιμών, στη ζήτηση και στην προσφορά καθώς και στο σχηματισμό των τιμών των γεωργικών προϊόντων. Το τρίτο κεφάλαιο αφιερώνεται στην τυποποίηση, συσκευασία και ταυτότητα των γεωργικών προϊόντων, όπου αναλύονται οι έννοιες, ο ρόλος, τα πλεονεκτήματά τους, κ.ά. Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στη μεταποίηση, την αποθήκευση και τις μεταφορές (σκοποί, ωφέλειες, κ.λπ.) των γεωργικών προϊόντων. Το πέμπτο κεφάλαιο ασχολείται με την πληροφόρηση και την έρευνα αγοράς, καθώς και τη διαφήμιση των γεωργικών προϊόντων, με ανάλυση της έννοιας, της σημασίας, του ρόλου τους, των ωφελειών τους, κ.ά. Το έκτο κεφάλαιο αφορά τη χρηματοδότηση και την ανάληψη των κινδύνων εμπορίας των γεωργικών προϊόντων. Το έβδομο κεφάλαιο αναφέρεται στους φορείς εμπορείας, μεσίτες, χονδρέμπορους, λιανέμπορους, συντερισμούς, κ.ά., καθώς και στην πώληση των προϊόντων (χωρική, χονδρική και λιανική). Τέλος, το όγδοο κεφάλαιο αναλύει το κόστος εμπορίας των γεωργικών προϊόντων, τους παράγοντες που το επηρεάζουν και τους τρόπους μείωσής του, καθώς επίσης και τη συνεταιριστική εμπορία των γεωργικών προϊόντων όσον αφορά την αναγκαιότητά τους και τις προϋποθέσεις επιτυχίας τους.

Πιστεύεται ότι στο βιβλίο αυτό δίνονται οι βασικές εκείνες αρχές που είναι απαραίτητες για την καλύτερη κατανόηση του εισαγωγικού μα-

θήματος της γεωργικής οικονομικής στο πλαίσιο του νέου προγράμματος σπουδών της Γεωπονίας. Πέρα όμως από την κάλυψη των καθαρά εκπαιδευτικών αναγκών, το βιβλίο αυτό μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμο τόσο στους επιστήμονες που ασχολούνται με τα οικονομικά προβλήματα της γεωργίας, όσο και στους γεωργούς που έχουν ανάγκη ορθολογιστικής οργανώσεως της παραγωγής και της διαδέσεως των γεωργικών προϊόντων τους.

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 1985

*Γεώργιος Ι. Κιτσοπανίδης
Χρίστος Θ. Καμενίδης*

Περιεχόμενα

Εισαγωγή στην Αγροτική Οικονομική

1. Έννοια, περιεχόμενο και σκοπός της Οικονομικής	21
2. Διάκριση της Οικονομικής	24
3. Έννοια, περιεχόμενο και σκοπός της Αγροτικής Οικονομικής	28
4. Εξέλιξη και διάκριση της Αγροτικής Οικονομικής	29

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

1^ο Κεφάλαιο

Εισαγωγή στην Οικονομική της Παραγωγής Γεωργικών Προϊόντων

1. Έννοια, περιεχόμενο και σκοπός της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων	35
2. Βασικές έννοιες και σχέσεις της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων	36
2.1 Τεχνική μονάδα, κλάδοι παραγωγής, γεωργική εκμετάλλευση και γεωργική περιοχή	37
2.2 Συντελεστές παραγωγής	37
2.3 Προϊόν και παραγωγή	38
2.4 Συνάρτηση παραγωγής	38
2.5 Δείκτης εκλογής	40
2.6 Καμπύλη ίσης ποσότητας προϊόντος	40
2.7 Γραμμή ίσου κόστους	41
2.8 Καμπύλη δυνατότητας παραγωγής	41
2.9 Γραμμή ίσου εισοδήματος ή γραμμή τιμής	41
2.10 Κλίση ευθείας γραμμής ή καμπύλης	42
2.11 Δείκτης σύγκρισης	43
3. Έννοια, περιεχόμενο και σημασία των σπουδαιότερων μορφών του οικονομικού αποτελέσματος	45
3.1 Ακαθάριστη πρόσοδος ή ακαθάριστο εισόδημα	46
3.2 Παραγωγικές δαπάνες	47

3.3	Κέρδος ή ζημία.....	48
3.4	Γεωργικό εισόδημα.....	49
3.5	Γεωργικό οικογενειακό εισόδημα.....	50
3.6	Πρόσοδος από το έδαφος ή έγγειος πρόσοδος	51
3.7	Πρόσοδος ή εισόδημα από την εργασία.....	52
3.8	Πρόσοδος από το κεφάλαιο ή καθαρά πρόσοδος και αποδοτικότητα κεφαλαίου	53
3.9	Ακαθάριστο κέρδος	55
3.10	Εισόδημα εκτός γεωργικής εκμετάλλευσης.....	55

2° Κεφάλαιο

Συντελεστές Παραγωγής Γεωργικών Προϊόντων

1.	Έδαφος	58
1.1	Έννοια, προορισμός και χαρακτηριστικά του εδάφους.....	58
1.2	Ιδιότητες του εδάφους και οικονομική σημασία αυτών	58
1.3	Ενοίκιο εδάφους και τρόποι υπολογισμού του	61
2.	Εργασία	61
2.1	Έννοια και πηγές προέλευσης της εργασίας	61
2.2	Αμοιβή της εργασίας και τρόποι καταβολής αυτής	63
2.3	Ανάγκες σε εργασία και προσδιορισμός αυτών	65
2.4	Διαθέσιμη και απαιτούμενη εργασία και βαθμός απασχόλησης	66
3	Κεφάλαιο	68
3.1	Έννοια και πηγές προέλευσης του κεφαλαίου	68
3.2	Διάκριση ή Ταξινόμηση του κεφαλαίου σε διάφορες μορφές και οικονομική σημασία αυτής.....	69

3° Κεφάλαιο

Βασικές Αρχές της Οικονομικής της Παραγωγής Γεωργικών Προϊόντων

1	Σχέσεις μεταξύ συντελεστού παραγωγής και παραγομένου προϊόντος	73
1.1	Έννοια και είδος σχέσης μεταξύ συντελεστού και προϊόντος.....	74
1.2	Συνολικό, μέσο και οριακό προϊόν και σχέσεις μεταξύ αυτών	75
1.3	Στάδια και επίπεδα παραγωγής και εκλογή του πιο επικερδούς απ' αυτά	78
1.4	Σύγκριση σταδίων παραγωγής σε σχέση με το μεταβλητό και τους σταθερούς συντελεστές και το παραγόμενο προϊόν	81
1.5	Επίδραση της μεταβολής της τιμής του συντελεστού, της τιμής του προϊόντος και της εφαρμοζόμενης τεχνολογίας επί του αρίστου επιπέδου χρήσης του μεταβλητού συντελεστού και παραγωγής του προϊόντος.....	82
1.6	Έννοια και διάκριση ελαστικότητας παραγωγής	84
1.7	Προσδιορισμός αρίστου επιπέδου χρήσης ενός μεταβλητού συντελεστού διαθέσιμου σε απεριόριστες και σε περιορισμένες ποσότητες αντίστοιχα για τη μεγιστοποίηση του οικονομικού αποτελέσματος.....	87

2	Σχέσεις μεταξύ συντελεστών παραγωγής και υποκατάσταση αυτών.....	89
2.1	Έννοια σχέσης μεταξύ δύο μεταβλητών συντελεστών, συμπληρωματικότητα, υποκατάσταση και συνδυασμός αυτών	89
2.2	Άριστος συνδυασμός συντελεστών παραγωγής ή συνδυασμός ελαχίστου κόστους αυτών και τρόποι προσδιορισμού αυτού.....	92
2.3	Επίδραση της μεταβολής της τιμής των συντελεστών επί του άριστου συνδυασμού ή ελαχίστου κόστους αυτών.....	94
3	Σχέσεις μεταξύ προϊόντων ή κλάδων παραγωγής	97
3.1	Έννοια σχέσης μεταξύ δύο προϊόντων ή κλάδων παραγωγής και ανταγωνιστικότητα, συμπληρωματικότητα και παραπληρωματικότητα αυτών.....	97
3.2	Άριστος συνδυασμός δύο ανταγωνιστικών κλάδων παραγωγής ή συνδυασμός μεγίστου εισοδήματος αυτών και τρόποι προσδιορισμού του.....	98
3.3	Επίδραση της μεταβολής της τιμής των προϊόντων των δύο ανταγωνιστικών κλάδων παραγωγής και της τεχνολογίας επί του άριστου συνδυασμού ή μεγίστου εισοδήματος αυτών	102
3.4	Άριστος συνδυασμός περισσότερων των δύο ανταγωνιστικών κλάδων παραγωγής	103
4	Απόλυτο και συγκριτικό πλεονέκτημα και καθορισμός θέσεως παραγωγής γεωργικών προϊόντων	105
4.1	Έννοια και σημασία απόλυτου και συγκριτικού πλεονεκτήματος	106
4.2	Αιτίες ύπαρξης και περιορισμοί συγκριτικού πλεονεκτήματος	108
4.3	Καθορισμός θέσεως παραγωγής γεωργικών προϊόντων.....	110

4^ο Κεφάλαιο

Αρχές και Εφαρμογές Γεωργικής Λογιστικής

1	Έννοια, περιεχόμενο, αντικείμενο και σκοποί γεωργικής λογιστικής.....	113
2.	Διάκριση λογιστικής.....	116
3.	Μέθοδοι, βιβλία και συστήματα λογιστικής.....	117
3.1	Μέθοδοι λογιστικής	117
3.2	Λογιστικά βιβλία.....	123
3.3	Λογιστικά συστήματα	128
4.	Γεωργικοί λογαριασμοί και γεωργικές εγγραφές.....	130
4.1	Έννοια, είδος και σημασία γεωργικών λογαριασμών	130
4.2	Έννοια, είδος και σημασία γεωργικών εγγραφών.....	131
5.	Λογιστική παρακολούθηση γεωργικών εκμεταλλεύσεων	133
5.1	Έννοια, μέθοδος και τρόπος λογιστικής παρακολούθησης γεωργικών εκμεταλλεύσεων.....	133
5.2	Προτεινόμενος τρόπος λογιστικής παρακολούθησης γεωργικών εκμεταλλεύσεων	136

5° Κεφάλαιο

Αρχές και Εφαρμογές Γεωργικής Εκτιμητικής

1. Έννοια, περιεχόμενο και περιπτώσεις εφαρμογής της γεωργικής εκτιμητικής.....	139
2. Αρχές και δυσχέρειες εκτίμησης	141
3. Μέθοδοι εκτίμησης και τρόποι υπολογισμού της αξίας των περιουσιακών στοιχείων	141
3.1 Μέθοδος κόστους κατασκευής ή ανακατασκευής	142
3.2 Μέθοδος τρέχουσας τιμής αγοράς και πώλησης.....	143
3.3 Μέθοδος κεφαλαιοποίησης προσόδου	144
4. Εκτίμηση αξίας περιουσιακών στοιχείων κατά κατηγορίες και ολόκληρης γεωργικής εκμετάλλευσης.....	145
4.1 Εκτίμηση της αξίας του εδάφους, των βοσκών και των φυσικών λειμώνων	145
4.2 Εκτίμηση της αξίας των εγγείων βελτιώσεων.....	148
4.3 Εκτίμηση της αξίας των γεωργικών κατασκευών.....	150
4.4 Εκτίμηση της αξίας των δένδρων και των πολυετών καλλιεργειών....	150
4.5 Εκτίμηση της αξίας των ζώων	157
4.6 Εκτίμηση της αξίας των μηχανών και εργαλείων.....	158
4.7 Εκτίμηση της αξίας των προκαταβολών καλλιεργείας	158
4.8 Εκτίμηση της αξίας της ηρητημένης εσοδείας	160
4.9 Εκτίμηση της αξίας των προμηθειών και των προϊόντων.....	161
4.10 Εκτίμηση της αξίας πολλών στενά συνδεδεμένων κατηγοριών περιουσιακών στοιχείων	161
4.11 Εκτίμηση της αξίας ολόκληρης γεωργικής εκμετάλλευσης.....	162

6° Κεφάλαιο

Οργάνωση Παραγωγής Γεωργικών Προϊόντων

1. Εντατικότητα και αμειψισπορά.....	166
2. Συστήματα οργάνωσης φυτικής και ζωικής παραγωγής.....	168
2.1 Συστήματα πολυκαλλιέργειας φυτών και εκτροφής πολλών ειδών ζώων	169
2.2 Συστήματα ολίγο ή μονοκαλλιέργειας φυτών και εκτροφής ολίγων ή ενός είδους ζώων	170
3. Μέθοδοι οργάνωσης γεωργικής παραγωγής.....	172
4. Οργάνωση γεωργικής παραγωγής ολόκληρης εκμετάλλευσης ή τμήματος αυτής με τη μέθοδο του γεωργικού προϋπολογισμού ...	174
4.1 Προϋπολογισμός ενός κλάδου γεωργικής παραγωγής.....	174
4.2 Μερικός γεωργικός προϋπολογισμός ή προϋπολογισμός ενός μόνο τμήματος γεωργικής εκμετάλλευσης	180
4.3 Πλήρης γεωργικός προϋπολογισμός ή προϋπολογισμός ολόκληρης γεωργικής εκμετάλλευσης.....	190
5. Οργάνωση γεωργικής παραγωγής ολόκληρης περιοχής με τη μέθοδο του γεωργικού προϋπολογισμού.....	194

6. Διάρθρωση γεωργικής παραγωγής της χώρας μας, χωροταξική κατανομή αυτής και ακαθάριστη αξία της.....	197
6.1 Καλλιεργούμενη έκταση κατά είδη φυτών, χωροταξική κατανομή αυτών και παραγωγή φυτικών προϊόντων.....	197
6.2 Αριθμός κατά είδη ζώων, χωροταξική κατανομή αυτών και παραγωγή ζωικών προϊόντων	202
6.3 Ακαθάριστη αξία γεωργικής παραγωγής και συμβολή φυτικής και ζωικής παραγωγής	205
7. Συμβατική και βιολογική γεωργική παραγωγή	208
7.1 Έννοια, περιεχόμενο και σημασία αυτών	209
7.2 Αναγκαιότητα και συνέπειες συμβατικής παραγωγής γεωργικών προϊόντων.....	211
7.3 Αναγκαιότητα και επιδιώξεις βιολογικής παραγωγής γεωργικών προϊόντων.....	212
7.4 Οικονομικότητα και ανταγωνιστικότητα συμβατικής και βιολογικής παραγωγής γεωργικών προϊόντων	214
7.5 Προοπτικές συμβατικής και βιολογικής παραγωγής γεωργικών προϊόντων.....	216

7^ο Κεφάλαιο

Κόστος Παραγωγής Γεωργικών Προϊόντων

1. Έννοια, περιεχόμενο και σημασία του κόστους παραγωγής.....	217
2. Διάκριση του κόστους παραγωγής	219
2.1 Διάκριση του κόστους παραγωγής με βάση το περιεχόμενό του.....	220
2.2 Διάκριση του κόστους παραγωγής με βάση το χρόνο υπολογισμού του	224
2.3 Διάκριση του κόστους παραγωγής με βάση τον επιδιωκόμενο σκοπό.....	226
2.4 Διάκριση του κόστους παραγωγής με βάση τη χρησιμοποίηση ξένων ή ίδιων συντελεστών παραγωγής.....	227
3. Στοιχεία του κόστους παραγωγής	228
3.1 Έδαφος	228
3.2 Εργασία.....	228
3.3 Κεφάλαιο	229
4. Υπολογισμός του κόστους παραγωγής	230
4.1 Προσδιορισμός της δαπάνης των στοιχείων του κόστους και της ποσότητας των παραγομένων προϊόντων.....	230
4.2 Γενικές δαπάνες και μέθοδοι επιμερισμού αυτών	231
4.3 Μέθοδοι και τρόποι υπολογισμού του κόστους παραγωγής	232
4.4 Υπόδειγμα υπολογισμού κόστους παραγωγής φυτικού και ζωικού προϊόντος.....	234
5. Ανάλυση του κόστους παραγωγής	236
5.1 Ανάλυση του κόστους παραγωγής κατά συντελεστές ή φορείς παραγωγής	237
5.2 Ανάλυση του κόστους παραγωγής κατά φάσεις παραγωγικής διαδικασίας ή κατά βασικές κατηγορίες.....	237
5.3 Ανάλυση του κόστους παραγωγής σε σταθερό και μεταβλητό	238

8^ο Κεφάλαιο

Η Παραγωγικότητα στη Γεωργική Παραγωγή

1. Έννοια, σημασία και διάκριση της παραγωγικότητας στη γεωργική παραγωγή.....	244
2. Συναρτήσεις παραγωγής που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της οριακής παραγωγικότητας.....	246
2.1 Εκδεικτική συνάρτηση παραγωγής.....	247
2.2 Λογαριθμική ή δυνάμεως συνάρτηση παραγωγής	249
2.3 Απλή τετραγωνική ή πολυωνυμική συνάρτηση παραγωγής	251
3. Μέτρηση οριακής παραγωγικότητας χρησιμοποιούμενων συντελεστών στη γεωργική παραγωγή	253
3.1 Οριακή παραγωγικότητα χρησιμοποιούμενων συντελεστών υφιστάμενου συνδυασμού αυτών	253
3.2 Οριακή παραγωγικότητα χρησιμοποιούμενων συντελεστών ανασυνδυαζομένων δια μεταβολής αλληλοδιαδόχως του ενός μόνο συντελεστού	257
3.3 Οριακή παραγωγικότητα χρησιμοποιούμενων συντελεστών αρίστου συνδυασμού αυτών επιτυγχανόμενου δια μεταβολής όλων συγχρόνως των συντελεστών.....	264
3.4 Οριακή σχέση υποκατάστασης συντελεστών και ελαχιστοποίηση κόστους παραγωγής.....	268

9^ο Κεφάλαιο

Ο Προγραμματισμός στη Γεωργική Παραγωγή

1. Έννοια, αρχές και μέθοδοι γεωργικού προγραμματισμού	274
2. Ο γραμμικός προγραμματισμός ως μέθοδος σχεδιασμού της γεωργικής παραγωγής	277
2.1 Αρχές, προϋποθέσεις, απαιτήσεις και περιορισμοί του γραμμικού προγραμματισμού.....	277
2.1.1 Έννοια, περιεχόμενο και αντικείμενο του γραμμικού προγραμματισμού	278
2.1.2. Προϋποθέσεις εφαρμογής του γραμμικού προγραμματισμού	279
2.1.3 Κλάδοι παραγωγής, συντελεστές παραγωγής και επιβαλλόμενοι περιορισμοί	282
2.2 Εφαρμογή του γραμμικού προγραμματισμού σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης με λίγους ή πολλούς κλάδους παραγωγής και αντίστοιχους περιορισμούς.....	288
2.2.1 Παρουσίαση διαθέσιμων συντελεστών παραγωγής και υφιστάμενου σχεδίου παραγωγής της γεωργικής εκμετάλλευσης.....	294
2.2.2 Προπαρασκευαστική εργασία εφαρμογής του γραμμικού προγραμματισμού στη γεωργική εκμετάλλευση	295
2.2.3 Τεχνική και οικονομική σύγκριση υφισταμένου και αρίστων σχεδίων παραγωγής της γεωργικής εκμετάλλευσης	297
2.2.4 Οριακή παραγωγικότητα διαθέσιμων συντελεστών παραγωγής της γεωργικής εκμετάλλευσης	301
2.3 Εφαρμογή του γραμμικού προγραμματισμού στη σύνταξη οικονομικών σιτηρεσίων	304

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ****10^ο Κεφάλαιο*****Εισαγωγή στην Οικονομική Διάθεσης Γεωργικών Προϊόντων***

1 Έννοια, περιεχόμενο και διάκριση της οικονομικής διάθεσης των γεωργικών προϊόντων	311
1.1 Έννοια και ορισμός της εμπορίας	311
1.2 Περιεχόμενο εμπορίας	314
1.3 Ταξινόμηση της εμπορίας	315
2 Η Εμπορία είναι παραγωγική δραστηριότητα	316
3 Λειτουργίες εμπορίας	317
3.1 Ορισμός και είδη λειτουργιών εμπορίας	317
3.2 Ταξινόμηση των λειτουργιών εμπορίας	318
3.3 Διαφοροποίηση των λειτουργιών εμπορίας	322
4 Σκοποί, ρόλος και σπουδαιότητα της εμπορίας	323
4.1 Οι σκοποί της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων	323
4.2 Ο ρόλος της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων	324
4.3 Η σπουδαιότητα της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων	329
5 Το περιβάλλον εμπορίας	330
5.1 Το μίγμα εμπορίας	330
5.2 Το περιβάλλον εμπορίας	332
6 Η σχέση της εμπορίας με την παραγωγή των γεωργικών προϊόντων	335
7 Αποδοτικότητα εμπορίας	336
7.1 Έννοια και σημασία της αποδοτικότητας εμπορίας	336
7.2 Τρόποι αύξησης της αποδοτικότητας εμπορίας	338
8 Η εμπορία σε χώρες με διαφορετικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης	339

11^ο Κεφάλαιο***Τα Γεωργικά Προϊόντα***

1 Έννοια και προέλευση γεωργικών προϊόντων	341
2 Είδη γεωργικών προϊόντων	342
3 Τα φυσιολογικά χαρακτηριστικά των γεωργικών προϊόντων	346
3.1 Η ευπάθεια των γεωργικών προϊόντων	346
3.2 Η ανταγωνιστικότητα των γεωργικών προϊόντων	347
3.3 Η κορεσιμότητα των γεωργικών προϊόντων	348

3.4	Η ανομοιομορφία των γεωργικών προϊόντων.....	348
3.5	Το ογκώδες των γεωργικών προϊόντων.....	349
3.6	Το ανώμαλο σχήμα των γεωργικών προϊόντων.....	349
3.7	Τα γεωργικά προϊόντα ως πρώτη ύλη.....	349
4	Τα οικονομικά χαρακτηριστικά των γεωργικών προϊόντων.....	350
5	Το ολικό προϊόν.....	351
5.1	Το φυσικό προϊόν.....	351
5.2	Το εμπορικό προϊόν.....	352
6	Ο κύκλος ζωής προϊόντος.....	352
6.1	Έννοια και ορισμός του κύκλου ζωής προϊόντος.....	352
6.2	Τα στάδια του κύκλου ζωής προϊόντος.....	352
6.3	Διάρκεια του κύκλου ζωής των γεωργικών προϊόντων.....	353
6.4	Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των σταδίων του κύκλου ζωής προϊόντος.....	354
6.5	Η σημασία της γνώσης του κύκλου ζωής προϊόντος.....	356

12° Κεφάλαιο

Οι Παραγωγοί και οι Καταναλωτές Γεωργικών Προϊόντων

1	Οι παραγωγοί και η παραγωγή γεωργικών προϊόντων.....	357
1.1	Ο μεγάλος αριθμός των παραγωγών και το μικρό μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης.....	357
1.2	Η εποχικότητα παραγωγής των γεωργικών προϊόντων.....	358
1.3	Το αμετάβλητο της γεωργικής παραγωγής.....	359
1.4	Το απροσάρμοστο της γεωργικής παραγωγής.....	360
1.5	Το αμετάβλητο της γεωργικής παραγωγής.....	360
1.6	Το διάσπαρτο της γεωργικής παραγωγής.....	361
1.7	Η αβεβαιότητα και η διακύμανση της γεωργικής παραγωγής.....	361
2	Η συμπεριφορά του καταναλωτή.....	362
2.1	Η οικονομική συμπεριφορά του καταναλωτή.....	363
2.2	Η ψυχολογική συμπεριφορά του καταναλωτή.....	365
2.3	Η κοινωνιολογική συμπεριφορά του καταναλωτή.....	367

13° Κεφάλαιο

Αγορά Γεωργικών Προϊόντων

1	Έννοια και Είδη αγοράς.....	371
1.1	Έννοια και ορισμός της αγοράς.....	371
1.2	Είδη αγοράς.....	372
2	Δομή αγοράς.....	373
2.1	Ορισμός και χαρακτηριστικά της δομής αγοράς.....	373
2.2	Είδη της δομής αγοράς.....	374
2.3	Η σπουδαιότητα της δομής αγοράς.....	377
3	Συμπεριφορά αγοράς.....	378
4	Λειτουργικότητα αγοράς.....	379

14° Κεφάλαιο

Τιμές Γεωργικών Προϊόντων

1	Έννοια, είδη, ρόλος και σπουδαιότητα των τιμών γεωργικών προϊόντων.....	381
1.1	Έννοια της τιμής και της αξίας ενός προϊόντος.....	381
1.2	Είδη τιμών των γεωργικών προϊόντων	381
1.3	Ο ρόλος των τιμών των γεωργικών προϊόντων	383
1.4	Η σπουδαιότητα των τιμών των γεωργικών προϊόντων.....	385
1.5	Προσδιοριστικοί παράγοντες των τιμών των γεωργικών προϊόντων ...	386
2	Η ζήτηση των γεωργικών προϊόντων	387
2.1	Έννοια, έκφραση και είδη ζήτησης των γεωργικών προϊόντων	387
2.2	Ο νόμος της ζήτησης.....	389
2.3	Παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση των γεωργικών προϊόντων.....	390
2.4	Η ελαστικότητα ζήτησης των γεωργικών προϊόντων	392
3	Η προσφορά των γεωργικών προϊόντων	398
3.1	Έννοια, έκφραση και είδη προσφοράς των γεωργικών προϊόντων....	398
3.2	Ο Νόμος της προσφοράς	401
3.3	Παράγοντες που επηρεάζουν την προσφορά των προϊόντων	401
3.4	Η ελαστικότητα προσφοράς των προϊόντων	404
4	Σχηματισμός τιμών των γεωργικών προϊόντων	405
4.1	Σχηματισμός τιμών των γεωργικών προϊόντων με βάση την προσφορά και τη ζήτηση	406
4.2	Σχηματισμός τιμών των γεωργικών προϊόντων με βάση το κόστος παραγωγής	412

15° Κεφάλαιο

Τυποποίηση – Συσκευασία – Ταυτότητα Γεωργικών Προϊόντων

1	Τυποποίηση γεωργικών προϊόντων.....	415
1.1	Ορισμός, κριτήρια και στάδια τυποποίησης.....	415
1.2	Αναγκαιότητα και ρόλος της τυποποίησης.....	418
1.3	Οικονομική της τυποποίησης.....	421
1.4	Πλεονεκτήματα της τυποποίησης.....	423
1.5	Πολιτική τυποποίησης των γεωργικών προϊόντων	427
1.6	Λόγοι τυποποίησης των γεωργικών προϊόντων στον τόπο παραγωγής.....	429
2.	Συσκευασία γεωργικών προϊόντων.....	429
2.1	Έννοια και σκοποί της συσκευασίας.....	429
2.2	Είδη συσκευασίας	430
2.3	Υλικά συσκευασίας	431
2.4	Πλεονεκτήματα συσκευασίας	434
2.5	Μειονεκτήματα της συσκευασίας	436
3	Ταυτότητα γεωργικών προϊόντων	437
3.1	Έννοια ταυτοποίησης, εμπορικού ονόματος, εμπορικού σήματος και επικέτας	437

3.2	Είδη εμπορικών σημάτων	440
3.3	Πλεονεκτήματα της ταυτότητας των προϊόντων	441
3.4	Επιλογή και σταθερότητα εμπορικών σημάτων	444
3.5	Φορείς εμπορικών σημάτων	445

16° Κεφάλαιο

Μεταποίηση – Αποθήκευση – Μεταφορές Γεωργικών Προϊόντων

1	Μεταποίηση γεωργικών προϊόντων	447
1.1	Έννοια και ρόλος της μεταποίησης.....	447
1.2	Οικονομική της μεταποίησης.....	449
1.3	Ωφέλειες της μεταποίησης.....	450
1.4	Το κόστος μεταποίησης των γεωργικών προϊόντων	452
1.5	Επιλογή της τοποθεσίας εγκατάστασης των γεωργικών βιομηχανιών.....	454
2	Αποθήκευση γεωργικών προϊόντων	456
2.1	Έννοια, αναγκαιότητα και ρόλος της αποθήκευσης	456
2.2	Οικονομική της αποθήκευσης.....	456
2.3	Ωφέλειες της αποθήκευσης	458
2.4	Κίνδυνοι της αποθήκευσης	460
2.5	Κόστος αποθήκευσης	460
3	Μεταφορές γεωργικών προϊόντων	462
3.1	Έννοια, είδη και σκοποί των μεταφορών	462
3.2	Η σπουδαιότητα των μεταφορών.....	464
3.3	Παράγοντες που επηρεάζουν το κόστος μεταφοράς	465
3.4	Τρόποι μείωσης του κόστους μεταφοράς	469
3.5	Τα κύρια χαρακτηριστικά των μεταφορικών μέσων	471

17° Κεφάλαιο

Πληροφόρηση – Έρευνα Αγοράς – Διαφήμιση Γεωργικών Προϊόντων

1	Πληροφόρηση αγοράς των γεωργικών προϊόντων.....	473
1.1	Έννοια, σημασία και ρόλος της πληροφόρησης αγοράς	473
1.2	Απαραίτητες ιδιότητες των πληροφοριών εμπορίας.....	474
1.3	Οι ωφέλειες της πληροφόρησης αγοράς	475
1.4	Μέθοδοι και πηγές συγκέντρωσης πληροφοριών εμπορίας.....	475
1.5	Μέσα διάδοσης πληροφοριών αγοράς.....	477
2	Έρευνα αγοράς των γεωργικών προϊόντων.....	477
2.1	Η έννοια της έρευνας αγοράς και της έρευνας εμπορίας.....	477
2.2	Ο σκοπός της έρευνας αγοράς	478
2.3	Το περιεχόμενο της έρευνας αγοράς.....	479
2.4	Πηγές πρωτογενών πληροφοριακών στοιχείων εμπορίας	481
3	Διαφήμιση γεωργικών προϊόντων.....	482
3.1	Ορισμός, σκοπός και ρόλος της διαφήμισης	482

3.2	Η οικονομική της διαφήμισης	483
3.3	Πλεονεκτήματα της διαφήμισης.....	486
3.4	Μειονεκτήματα της διαφήμισης.....	487
3.5	Πότε χρειάζεται διαφήμιση ενός γεωργικού προϊόντος	487
3.6	Πότε δεν χρειάζεται διαφήμιση ενός γεωργικού προϊόντος.....	489
3.7	Προϋποθέσεις αποδοτικής διαφήμισης των γεωργικών προϊόντων	490
3.8	Γιατί επιβάλλεται η συλλογική διαφήμιση των γεωργικών προϊό- ντων	491
3.9	Τα μέσα διαφήμισης	492

18° Κεφάλαιο

Χρηματοδότηση και Ανάλυση Κινδύνων Εμπορίας Γεωργικών Προϊόντων

1	Χρηματοδότηση εμπορίας των γεωργικών προϊόντων	495
1.1	Έννοια και ρόλος της χρηματοδότησης εμπορίας.....	495
1.2	Οι σκοποί της χρηματοδότησης εμπορίας	496
1.3	Είδη χρηματοδότησης εμπορίας.....	498
1.4	Τρόποι χρηματοδότησης εμπορίας	499
1.5	Προϋποθέσεις αποδοτικής χρηματοδότησης της εμπορίας	500
2	Ανάλυση κινδύνων εμπορίας των γεωργικών προϊόντων.....	501
2.1	Έννοια και είδη των κινδύνων εμπορίας.....	501
2.2	Γενεσιουργά αίτια των κινδύνων εμπορίας	502
2.3	Επιπτώσεις των κινδύνων εμπορίας.....	505
2.4	Αντιμετώπιση των κινδύνων εμπορίας	506

19° Κεφάλαιο

Φορείς – Κανάλια Εμπορίας και Πώληση Γεωργικών Προϊόντων

1	Φορείς εμπορίας των γεωργικών προϊόντων	509
1.1	Έννοια και είδη φορέων εμπορίας	509
1.2	Οι μεσίτες	510
1.3	Οι χονδρέμποροι.....	510
1.4	Οι λιανέμποροι	511
1.5	Οι ομάδες παραγωγών	512
1.6	Οι συνεταιρισμοί	513
2	Κανάλια εμπορίας των γεωργικών προϊόντων.....	513
2.1	Έννοια και περιεχόμενο των καναλιών εμπορίας	513
2.2	Έννοια και σημασία της δομής των καναλιών εμπορίας.....	514
3	Πώληση των γεωργικών προϊόντων	518
3.1	Έννοια και ταξινόμηση της πώλησης	518
3.2	Χωρική πώληση των γεωργικών προϊόντων	519
3.3	Χονδρική πώληση των γεωργικών προϊόντων	520
3.4	Λιανική πώληση των γεωργικών προϊόντων	523

20° Κεφάλαιο
Κόστος Εμπορίας και Συνεταιριστική Εμπορία
Γεωργικών Προϊόντων

1	Κόστος εμπορίας των γεωργικών προϊόντων	529
1.1	Κόστος εμπορίας, εμπορικά περιθώρια και άνοιγμα ψαλίδας τιμών ...	529
1.2	Σύνθεση του κόστους εμπορίας	531
1.3	Παράγοντες που επηρεάζουν το κόστος εμπορίας των γεωργικών προϊόντων.....	533
1.4	Τρόποι μείωσης του κόστους εμπορίας των γεωργικών προϊόντων....	536
2	Συνεταιριστική εμπορία των γεωργικών προϊόντων.....	538
2.1	Η αναγκαιότητα της συνεταιριστικής εμπορίας.....	538
2.2	Προϋποθέσεις επιτυχίας των αγροικών συνεταιρισμών στην εμπορία των γεωργικών προϊόντων	541

21° Κεφάλαιο
Αγροική Πολιτική

1	Έννοια, σκοποί, συστήματα και μέτρα αγροικής πολιτικής.....	543
1.1	Έννοια, περιεχόμενο και σκοποί της αγροικής πολιτικής.....	543
1.2	Φορείς, συστήματα και μέτρα αγροικής πολιτικής	545
2	Ο κρατικός παρεμβατισμός στη γεωργία	547
2.1	Κρατικός παρεμβατισμός	547
2.2	Η ανελαστική ζήτηση των γεωργικών προϊόντων	548
2.3	Η ανελαστική προσφορά των γεωργικών προϊόντων	548
2.4	Η χαμηλή εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης των γεωργικών προϊόντων.....	548
2.5	Η ανταγωνιστική δομή αγοράς των κλάδων αγροικής παραγωγής ...	549
2.6	Το αμετάθετο των φυσικών πόρων και το απροσάρμοστο της γεωργικής παραγωγής.....	549
3	Πολιτική τιμών	550
3.1	Σκοποί και μέτρα της πολιτικής τιμών των γεωργικών προϊόντων	550
3.2	Τιμές εγγύησης	551
3.3	Ανώτατες τιμές.....	553
3.4	Διατιμήσεις.....	554
3.5	Επιδότησεις.....	556
3.6	Εισοδηματικές ενισχύσεις	557
4	Πολιτική γης	557
4.1	Ορισμός και περιεχόμενο της πολιτικής γης	557
4.2	Ατομική ιδιοκτησία της γης.....	558
4.3	Ο πολυτεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων	560
4.4	Αναδασμός.....	563
4.5	Κτηματολόγιο	565
5	Πολιτική εξωτερικού εμπορίου	565
5.1	Σκοποί και μέτρα της πολιτικής εξωτερικού εμπορίου.....	565
5.2	Δασμοί.....	566

5.3 Ποσοτικοί περιορισμοί	567
5.4 Απαγόρευση εισαγωγών	568
5.5 Επιδοτήσεις εξαγωγών	569
5.6 Υποτίμηση νομίσιματος	569

22^ο Κεφάλαιο

Συνεταιριστική Οικονομική

1 Εισαγωγή στους συνεταιρισμούς	571
1.1 Η έννοια και τα χαρακτηριστικά του συνεταιρισμού.....	571
1.2 Οι σκοποί των συνεταιρισμών	572
2. Οι Αυνεταιριστικές Αρχές	576
2.1 Ορισμός των Συνεταιριστικών Αρχών	576
2.2 Οι συνεταιριστικές αρχές του συνεταιρισμού του Ρόισντεϊλ.....	577
2.3 Οι Διεθνείς Συνεταιριστικές Αρχές των Συνεδρίων Παρισιού και Βιέννης	577
2.4 Οι Διεθνείς Συνεταιριστικές Αρχές του Συνεδρίου του Μάντσεστερ.....	578
2.5 Ανάλυση των Συνεταιριστικών Αρχών του Συνεδρίου Μάντσεστερ	579
3 Η οικονομική θεωρία του συνεργατισμού	587
3.1 Η θεωρία της διαπραγματευτικής δύναμης.....	588
3.2 Η θεωρία των Οικονομικών μεγέθους.....	590
4 Η δομή των συνεταιρισμών	592
4.1 Πρωτοβάθμιες Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις (Αγροτικοί Συνεταιρισμοί)	593
4.2 Δευτεροβάθμιες Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις	595
4.3 Τριτοβάθμιες Συνεταιριστικές Ενώσεις	596
4.4 Συνεταιριστικές Εταιρίες.....	596
4.5 Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (Π.Α.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ.)	597
5 Οι ωφέλειες των συνεταιρισμών	598
5.1 Οικονομικές ωφέλειες των συνεταιρισμών.....	598
5.2 Το κοινωνικό έργο των συνεταιρισμών.....	599
5.3 Το πολιτιστικό έργο των συνεταιρισμών.....	600
5.4 Το εθνικό έργο των συνεταιρισμών.....	600
6 Αδυναμίες και προβλήματα των συνεταιρισμών.....	601
6.1 Απασχόληση υπεράριθμων υπαλλήλων.....	602
6.2 Η έλλειψη υψηλής στάθμης υπαλληλικών στελεχών	602
6.3 Το χαμηλό επίπεδο οικονομικών γνώσεων των αιρετών	602
6.4 Ο κομματισμός των διοικήσεων των συνεταιρισμών.....	603
6.5 Η υπαλληλική συμπεριφορά των αιρετών	603
6.6 Η καθυστέρηση στη λήψη αποφάσεων	603
6.7 Ο μεγάλος αριθμός μικροπαραγωγών.....	604
6.8 Η καθολικότητα λειτουργίας των συνεταιρισμών	604
Βιβλιογραφία.....	605

Εισαγωγή στην Αγροτική Οικονομική

1. Έννοια, περιεχόμενο και σκοπός της Οικονομικής

Πριν παρουσιάσουμε αναλυτικά τις βασικές αρχές και τις εφαρμογές αφενός μεν της οικονομικής της παραγωγής, αφετέρου δε της οικονομικής της διάθεσης των γεωργικών προϊόντων θεωρούμε σκόπιμο να δώσουμε μια συνοπτική εικόνα της έννοιας, του περιεχομένου και της διάκρισης τόσο της γενικής οικονομικής, όσο και της αγροτικής οικονομικής. Κι αυτό γιατί πιστεύουμε ότι με τον τρόπο αυτό ο αναγνώστης και ειδικότερα ο φοιτητής θα αποκτήσει μια ολοκληρωμένη εικόνα του επιστημονικού κλάδου που ασχολείται με τα οικονομικά θέματα της γεωργίας.

Αρχικά, η λέξη οικονομική εσήμαινε τη διαχείριση του οίκου, δηλαδή του νοικοκυριού. Πράγματι, μία από τις κύριες ασχολίες κάθε οικογένειας και ιδίως της οικοκυράς ήταν και είναι να κάνει την πιο αποτελεσματική χρήση των περιορισμένων μέσων (χρήμα, αγαθά κ.λπ.) που έχει στη διάθεσή της. Το ίδιο ισχύει για τις διάφορες οικονομικές μονάδες, τους οργανισμούς, ακόμα και τα κράτη. Ειδικότερα για τα κράτη, οι Κυβερνήσεις πρέπει να κάνουν συνεχώς επιλογές για να βρίσκουν την καλύτερη χρήση του εδάφους, της εργασίας, του ορυκτού πλούτου, των αποταμιεύσεων, κ.λπ., που είναι περιορισμένα. Το χρήμα υπεισέρχεται ως άμεση συνέπεια της σπανιότητας, δηλαδή χρησιμοποιείται ως μέτρο σπανιότητας κάθε αγαθού σε σύγκριση με το μέγεθος της επιθυμίας απόκτησής του. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η οικονομική, ως αυτοτελής επιστημονικός κλάδος, ασχολείται με κάθε τι το περιορισμένο και με το πρόβλημα της επιλογής που το ακολουθεί. Με άλλα λόγια, στον πυρήνα της οικονομικής επιστήμης βρίσκεται η σπανιότητα και η επιλογή, διότι χωρίς σπανιότητα δεν υπάρχει ανάγκη για ανακατανομή και συνεπώς επιλογή. Πράγματι, πριν από τη βιομη-

χανική επανάσταση δεν υπήρχε πρόβλημα σπανιότητας καθαρού αέρα, αφού ο αέρας ήταν ένα ελεύθερο αγαθό, που μπορούσε να καταναλωθεί σε απεριόριστες ποσότητες χωρίς καμιά τιμή. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο σήμερα, όπου ο καθαρός αέρας έχει στην πράξη κόστος υπό τη μορφή λήψης μέτρων αποφυγής ή μείωσης της μόλυνσης. Ύστερα απ' αυτά, αν θα θέλαμε να διατυπώσουμε την οικονομική υπό τη μορφή ενός ορισμού, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οικονομική είναι η εξειδικευμένη κοινωνική επιστήμη, η οποία ασχολείται με την κατανομή και ανακατανομή των περιορισμένων πηγών μεταξύ ενός απεριόριστου αριθμού ανταγωνιστικών εναλλακτικών χρήσεων.

Η οικονομική ως μια κοινωνική επιστήμη έχει ως αντικείμενο την ανθρώπινη συμπεριφορά, σε αντίθεση με τις φυσικές επιστήμες που ασχολούνται με άψυχα πράγματα και τις βιολογικές επιστήμες που μελετούν τους ζωντανούς οργανισμούς. Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική ασχολείται με τις καθημερινές δραστηριότητες του ανθρώπου, οι οποίες απαιτούν τη λήψη εναλλακτικών αποφάσεων, όπως είναι η κατανάλωση, η επένδυση και η αποταμίευση. Προς τούτο η οικονομική παρέχει τα κριτήρια με τα οποία θα ληφθεί η κατάλληλη εναλλακτική απόφαση. Ουσιαστικά, η οικονομική παρέχει τη μεθοδολογία με την οποία είναι δυνατή η σύγκριση μεταξύ των αναμενομένων ωφελειών και των πραγματοποιημένων δαπανών. Η οικονομική αποβλέπει στην υπερνίκηση των δυσμενών επιδράσεων της σπανιότητας, όσον αφορά την αποτελεσματική κατανομή των περιορισμένων συντελεστών για την ικανοποίηση όσο το δυνατόν περισσότερων ανθρωπίνων αναγκών. Η οικονομική αναφέρεται στο μέλλον μάλλον παρά στο παρελθόν, αφού προσπαθεί να προσδιορίσει τι θα συμβεί όταν ληφθεί κάποια απόφαση.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η οικονομική μας εμπλέκει όλους προσωπικά, αφού όλοι μας παίρνουμε αποφάσεις που αφορούν στη χρήση των διαφόρων μέσων και στην αναμονή ορισμένων αποτελεσμάτων συναρτήσει του χρόνου. Η οικονομική σχετίζεται και επηρεάζεται από άλλες κοινωνικές επιστήμες, όπως είναι η ψυχολογία που ασχολείται πρωταρχικά με τη συμπεριφορά του ατόμου και η κοινωνιολογία που αφιερώνει πολύ χρόνο στη μελέτη των δραστηριοτήτων των διαφόρων ομάδων ατόμων.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, οποιοσδήποτε ορισμός της οικονομικής πρέπει να περιλαμβάνει:

- a) την ιδέα της κατανομής των συντελεστών και των προϊόντων για κάποια χρήση,

- β) την ιδέα της σπανιότητας, που σημαίνει ότι οι πηγές παραγωγής (έδαφος, εργασία, κεφάλαιο, ορυκτός πλούτος, κ.λπ.) είναι περιορισμένες για την παραγωγή αγαθών που θα ικανοποιήσουν τις ανάγκες των ατόμων σε παγκόσμια κλίμακα,
- γ) την ιδέα ότι οι ανθρώπινες ανάγκες είναι απεριόριστες, οπότε πρέπει να ικανοποιούνται οι πιο ανταγωνιστικές απ' αυτές,
- δ) την ιδέα του χρόνου, που επιτρέπει ευκαμψία μεταξύ βραχείας και μακράς χρονικής περιόδου και μεταβολές στους επιδιωκόμενους σκοπούς συναρτίζει του χρόνου.

Το παραπάνω περιεχόμενο της οικονομικής παρουσιάζεται υπό τη μορφή σειράς σχέσεων, πάνω στις οποίες στηρίζεται η διατύπωση μιας οικονομικής θεωρίας. Με άλλα λόγια, η οικονομική θεωρία μπορεί να παρασταθεί είτε με μια σειρά σχέσεων, που δείχνουν τη συμπεριφορά των ατόμων ως παραγωγών και καταναλωτών, είτε με μια σειρά σχέσεων που δείχνουν ολόκληρη την οικονομία της κοινωνίας. Μερικοί οικονομολόγοι χρησιμοποιούν την οικονομική θεωρία ως συνώνυμη της οικονομικής υπόθεσης, με την οποία γίνεται προσπάθεια να εξηγηθεί πώς κάτι λειτουργεί και πώς η συμπεριφορά ενός ατόμου ή ομάδος ατόμων είναι συνεπής προς αυτό μέσα στην οικονομία.

Η οικονομική μας βοηθάει στη λήψη αποφάσεων στα παρακάτω τέσσερα βασικά θέματα:

- α) **Τι αγαθά να παράγουμε**, δηλαδή στην περίπτωση που διαθέτουμε άφθονη ποσότητα ενός αγαθού, π.χ. καλαμποκιού, θα την κατευθύνουμε στην παραγωγή κρέατος, φωτιστικού οίνοπνεύματος ή άλλου προϊόντος.
- β) **Πού να παράγουμε τα αγαθά**, δηλαδή στην περίπτωση της νιομάτας να παράγουμε την αναγκαία ποσότητα κοντά σε μεγάλα ασικά κέντρα μέσα σε θερμοκήπια ή σε χωράφια απομακρυσμένης περιοχής και να τη μεταφέρουμε στα μεγάλα ασικά κέντρα.
- γ) **Πότε να παράγουμε τα αγαθά**, δηλαδή στην περίπτωση που διαθέτουμε πετρελαιοπηγές, να αντλήσουμε το πετρέλαιο σήμερα ή να αναβάλλουμε την άντλησή του για αργότερα σε συνδυασμό με τις διαμορφούμενες τιμές και τις προοπτικές τους. Το ίδιο ισχύει και με την άμεση πώληση ή μη ορισμένων γεωργικών προϊόντων, τη διάρκεια πάχυνσης των ζώων, κ.λπ.
- δ) **Για ποιον ή ποιους να παράγουμε τα αγαθά**, δηλαδή στην περίπτωση που κάποιος διαθέτει μεγάλες εκπαιδευτικές ικανότητες αλλά

περιορισμένο χρόνο, να τις κατανείμει εξίσου μεταξύ ενός αριθμού μαθητών ή ανάλογα με την δυνατότητα της πληρωμής τους.

Η λύση όλων των παραπάνω θεμάτων στηρίζεται στον προσδιορισμό και μάλιστα με ακρίβεια των τιμών των διαφόρων αγαθών.

2. Διάκριση της Οικονομικής

Η όλη οικονομική μπορεί να διακριθεί σε δύο μεγάλες περιοχές της οικονομικής δραστηριότητας, αφενός μεν στην μικροοικονομία και αφετέρου στην μακροοικονομία. Πολλοί συγγραφείς περικλείουν στη μικροοικονομία και την οικονομία της αγοράς, ενώ άλλοι προτιμούν τη διάκρισή τους, αφού θεωρούν την μεν μικροοικονομία ως την οικονομική των ατομικών μονάδων, την δε οικονομία της αγοράς, ως την οικονομική της αλληλεπίδρασης μεταξύ παραγωγικών και καταναλωτικών μονάδων.

Η σπουδαιότερη διάκριση μεταξύ μικροοικονομίας και μακροοικονομίας στηρίζεται στο επίπεδο της συνολικής ανάλυσης, αφού όπως θα φανεί αμέσως παρακάτω ό,τι θεωρείται λογικό υπό το πρίσμα της ιδιωτικής οικονομικής, δεν μπορεί κατ' ανάγκη να θεωρηθεί λογικό υπό το πρίσμα της κοινωνικής οικονομικής. Τελικά, αν και η μικροοικονομία με την μακροοικονομία θεωρούνται συχνά ως δύο χωριστοί κλάδοι της οικονομικής, εν τούτοις στην πράξη βρίσκονται κοντά και αλληλομπλέκονται.

Η **μικροοικονομία** ασχολείται με την οικονομική των ατομικών μονάδων, παραγωγών (πωλητών) ή καταναλωτών (αγοραστών). Η μικροοικονομία της παραγωγής εξετάζει την οικονομία των ατομικών παραγωγικών μονάδων, που συνδυάζουν τους συντελεστές παραγωγής στην παραγωγική διαδικασία για την επίτευξη όσο το δυνατόν περισσότερου κέρδους. Οι αποφάσεις των παραγωγικών οικονομικών μονάδων αναφέρονται στους συντελεστές και τις προμήθειες που θα αγοραστούν, στις τεχνικές της παραγωγής που θα χρησιμοποιηθούν, στα προϊόντα που θα παραχθούν, στην ποσότητα κάθε προϊόντος που θα παραχθεί και στο χρόνο παραγωγής τους. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι ο επιχειρηματίας είναι βαθεία προβληματισμένος με το τι, πώς και πότε θα πάρει τις αποφάσεις του σχετικά με την κατανομή των διαθέσιμων συντελεστών του. Περιεχόμενο της μικροοικονομίας είναι η παρουσίαση μιας σειράς κανόνων διαχείρισης της οικονομικής μονάδος, πάνω στους οποίους στηρίζεται ο επιχειρηματίας για να πάρει τις

αποφάσεις του που θα του εξασφαλίσουν το μέγιστο κέρδος από δεδομένους συντελεστές παραγωγής.

Η μικροοικονομία της παραγωγής, όπως όλοι οι κλάδοι της οικονομικής, αποτελεί αντικείμενο συζητήσεων, διενέξεων και αμφισβητήσεων μεταξύ των οικονομολόγων. Η παραγωγή στο πλαίσιο της μικροοικονομίας, όπως αναλύεται συνήθως, είναι γνωστή μεταξύ των οικονομολόγων ως νεοκλασική θεωρία της οικονομικής μονάδος. Από τη σκοπιά της θεωρίας αυτής, η οικονομική μονάδα λαμβάνεται ως πλήρως εξαρτώμενη από την αγορά και ο επιχειρηματίας ως αποκλειστικά ενδιαφερόμενος για τη μεγιστοποίηση του κέρδους. Η πιο σημαντική κριτική της νεοκλασικής μικροοικονομικής θεωρίας έγινε από τον John Kenneth Galbraith, ο οποίος σε πολλές εργασίες του έχει αμφισβητήσει ότι η θεωρία αυτή είναι κατάλληλη μόνο για ότι θεωρείται ως επιχειρηματικός τομέας της οικονομίας. Ο τομέας αυτός της οικονομίας αποτελείται από μικρές ατομικές επιχειρήσεις, όπως είναι ο γεωργός, ο ανθοπώλης, ο κουρέας, ο μεσίτης, ο εσιάτορας, κ.λπ. που είναι οι πολυπληθέστερες. Ο τομέας των συνεταιρικών οργανώσεων αποτελείται από σχετικά περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων. Σε αντίθεση με τις πολλές μικρές, που είναι εξάρτημα της αγοράς, οι μεγάλες συνεταιρικές επιχειρήσεις είναι σε θέση να ελέγχουν την αγορά δια μέσου του σχεδιασμού και της εξειδίκευσης της παραγωγής. Η αντίρρηση του Galbraith είναι ότι αν και υπάρχουν δύο τομείς της μικροοικονομίας, δηλαδή της ατομικής και της συνεταιριστικής επιχείρησης, εν τούτοις υπάρχει μία μόνο μικροοικονομική θεωρία για να περιγράψει τη συμπεριφορά των δύο αυτών τομέων. Οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις δεν αποβλέπουν μόνο στη μεγιστοποίηση του κέρδους αλλά και στη συνέχιση και παραπέρα βελτίωσή τους. Η νεοκλασική θεωρία είναι αναμφίβολα κατάλληλη για τη γεωργική παραγωγή, αφού τα περισσότερα γεωργικά προϊόντα παράγονται από τις χιλιάδες γεωργικές εκμεταλλεύσεις, οι οποίες εύκολα κατατάσσονται στον τομέα των ατομικών επιχειρήσεων. Εν τούτοις, οι γεωργοοικονομολόγοι διερωτώνται αν η νεοκλασική θεωρία είναι ένα κατάλληλο εργαλείο ανάλυσης μεγάλων γεωργικών βιομηχανιών. Παρ' όλα αυτά μπορεί να λεχθεί ότι η νεοκλασική θεωρία αποτελεί ένα καλό μέσο παρουσίασης και κατανόησης των αρχών της παραγωγής.

Από την άλλη πλευρά, ο καταναλωτής αντιμετωπίζει το πρόβλημα της λήψης των αποφάσεων πάνω στο τι θα αγοράσει, αφού ως γνωστόν διαθέτει περιορισμένα χρηματικά μέσα. Ο ατομικός καταναλωτής καθημερινά καλείται να πάρει ορισμένες αποφάσεις γύρω από την κα-

τανάλωση αγαθών. Πράγματι, ο καταναλωτής πρέπει να αποφασίσει τι θα αγοράσει και τι δεν θα αγοράσει, όπως π.χ. αν θα αγοράσει μοσχάρι ή χοιρινό κρέας για το αυριανό φαγητό. Επίσης, ο καταναλωτής πρέπει να αποφασίσει πότε θα καταναλώσει, δηλαδή αν πρέπει να δανεισθεί σήμερα χρήμα για να αγοράσει κάτι ή να περιμένει να εξοικονομήσει πρώτα χρήμα και μετά να αγοράσει αυτό που επιθυμεί. Η μελέτη των αποφάσεων των καταναλωτών βοηθάει στη διατύπωση γενικών κανόνων συμπεριφοράς, που περιγράφουν την πιθανή αντίδραση των καταναλωτών στις σχετικές μεταβολές των τιμών των αγαθών ή των εισοδημάτων αυτών.

Συνήθως όταν λέμε αγορά εννοούμε μια φυσική τοποθεσία όπου οι αγοραστές και οι πωλητές συγκεντρώνονται και συμφωνούν στην τιμή και την ανταλλαγή των αγαθών. Για τον οικονομολόγο η αγορά είναι μια πιο ευρύτερη έννοια, η οποία συχνά περικλείει πολυάριθμες φυσικές τοποθεσίες. Μια αγορά δημιουργείται οποτεδήποτε οι αγοραστές και οι πωλητές συναντώνται για να διαμορφώσουν τιμές και να ανταλλάξουν αγαθά. Εν τούτοις όμως μια αγορά πρέπει να αντιδιασταλεί από μια τοποθεσία αγοράς, αφού η τελευταία συνδέεται με μια φυσική τοποθεσία, ενώ η αγορά αναφέρεται στη συνάντηση αγοραστών και πωλητών, λαμβανομένων ως μια ομάδα. Κατά την κλασική θεωρία κάθε ένας που συμμετέχει στην αγορά είναι αποδέκτης μιας τιμής, ενώ οι συλλογικές αποφάσεις όλων των συμμετεχόντων στην αγορά διαμορφώνουν την τιμή την οποία όλοι τελικά αποδέχονται. Κάθε πωλητής ή αγοραστής, ως ένας αποδέκτης τιμής, τη μόνη απόφαση που μπορεί να πάρει είναι αν θα πωλήσει ή θα αγοράσει στη διαμορφούμενη τιμή της αγοράς. Στην οικονομία της αγοράς μελετάται πώς διαμορφώνεται η τιμή ενός αγαθού καθώς αυτό κινείται από τον παραγωγό στον καταναλωτή.

Η **μακροοικονομία** είναι ο κλάδος της οικονομικής, που ασχολείται με την επίδραση της κρατικής πολιτικής επί του ελέγχου των τροφίμων, των φαρμάκων, του ρουχισμού κ.λπ. και της στήριξης των τιμών σε κάθε τμήμα της οικονομίας ατομικά και σε ολόκληρη την οικονομία συλλογικά. Η μακροοικονομία εξετάζει την οικονομική ολόκληρου του οικονομικού συστήματος, συνήθως σε εθνικό επίπεδο. Το επίκεντρο του ενδιαφέροντος της μακροοικονομίας εστιάζεται στο πώς το συνολικό οικονομικό σύστημα λειτουργεί και στο πώς οι διάφορες πολιτικές και τα διάφορα θεσμικά μέτρα επηρεάζουν την ανθεκτικότητα του οικονομικού συστήματος. Θέματα, όπως η ανεργία, ο πληθωρισμός, το ισοζύγιο πληρωμών, το δημόσιο έλλειμμα, η προσφορά του χρήματος

σε συνδυασμό με τις αιτίες και τις επιδράσεις του επί της ροής των αγαθών και των υπηρεσιών, επί της απασχόλησης και υποαπασχόλησης, το εθνικό εισόδημα, κ.λπ. αποτελούν περιεχόμενο της μακροοικονομίας. Η γνώση της λειτουργίας του οικονομικού συστήματος σε μακροοικονομικό επίπεδο είναι εξαιρετικά σπουδαία για τον παραγωγό και καταναλωτή γεωργικών προϊόντων, διότι οι μικροοικονομικές αποφάσεις πρέπει να ανταποκρίνονται στις υπάρχουσες μικροοικονομικές πραγματικότητες. Αν ο πληθωρισμός μεταβάλλεται ταχύτητα, οι επιχειρηματίες πρέπει να διαβλέπουν την επίδραση της μεταβολής αυτής στη λειτουργία των επιχειρήσεών τους και τις μεταβολές στις οποίες πρέπει να προβούν. Η μακροοικονομία ασχολείται επίσης και με θέματα ή προβλήματα διεθνούς ενδιαφέροντος, όπως είναι τα θέματα εξαγωγών γεωργικών και άλλων προϊόντων, καθώς και των αντίστοιχων εισαγωγών.

Η οικονομική στην προσπάθειά της να ερευνήσει και επιλύσει τα διάφορα προβλήματα είτε στον μικροοικονομικό, είτε στον μακροοικονομικό τομέα στηρίζεται σε ορισμένους βοηθητικούς και συγγενείς κλάδους της. Από τους βοηθητικούς κλάδους κυριότεροι είναι:

- α) η **Ιστορία των Οικονομικών Θεωριών**, γνωστή και ως ιστορία της οικονομικής ανάλυσης, που μελετά τις οικονομικές θεωρίες που διατυπώθηκαν από την εποχή που τα οικονομικά προβλήματα άρχισαν να απασχολούν τον άνθρωπο μέχρι σήμερα,
- β) η **Οικονομική Ιστορία ή Ιστορία του Οικονομικού Βίου**, που μελετά την εξέλιξη της οικονομίας από τους πρώτους ιστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα και
- γ) η **Οικονομική Γεωγραφία**, που μελετά τη γεωγραφική κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας και εξετάζει την αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση που υπάρχει ανάμεσα στη φύση και τον άνθρωπο.

Από την άλλη πλευρά η Οικονομική ως μια κοινωνική επιστήμη συγγενεύει με όλες τις επιστήμες που έχουν ως αντικείμενο της έρευνάς τους την κοινωνία. Τέτοιες επιστήμες είναι η **Κοινωνιολογία**, η **Κοινωνική Ψυχολογία**, τα **Μαθηματικά**, η **Στατιστική**, η **Φυσική** ακόμα και η **Βιολογία**. Μάλιστα μπορεί να λεχθεί ότι η Οικονομική Επιστήμη αποτελεί το συνδετικό κρίκο μεταξύ Κοινωνικών και Φυσικοβιολογικών Επιστημών, στις οποίες υπάγεται και η Γεωπονική Επιστήμη. Έτσι, η Οικονομική συνδέεται με τη Γεωπονία δια μέσου της Αγροϊ-

κής Οικονομικής, που αποτελεί το κύριο αντικείμενο του παρόντος βιβλίου.

3. Έννοια, περιεχόμενο και σκοπός της Αγροτικής Οικονομικής

Η αγροτική οικονομική είναι ένας εφαρμοσμένος κλάδος των γεωπονικών και οικονομικών επιστημών, που μελετά τα οικονομικά προβλήματα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τη γεωργία. Παλαιότερα, η λέξη γεωργία ήταν συνδεδεμένη αποκλειστικά μόνο με την παραγωγή γεωργικών προϊόντων. Σήμερα όμως περιλαμβάνει από τη μια πλευρά την παραγωγή γεωργικών προϊόντων και από την άλλη την προμήθεια των γεωργικών εφοδίων και την επεξεργασία και διανομή των γεωργικών προϊόντων. Η αγροτική οικονομική μπορεί να οριστεί και ως μια εφαρμοσμένη κοινωνική επιστήμη, που ασχολείται με το πώς η κοινωνία σκοπεύει να χρησιμοποιήσει την τεχνική γνώση και τις περιορισμένες παραγωγικές πηγές, όπως το έδαφος, την εργασία και το κεφάλαιο, για την παραγωγή προϊόντων και πρώτων υλών, και τη διανομή τους για καταναλωτικούς σκοπούς (διατροφή, ενδυμασία, κ.λπ.) συναρτήσει του χρόνου. Η αγροτική οικονομική χρησιμοποιεί την οικονομική θεωρία για να λύσει τα προβλήματα αφενός μεν της γεωργίας, αφετέρου δε των βιομηχανιών που ασχολούνται με τη γεωργία. Η εφαρμογή όμως της οικονομικής θεωρίας στα προβλήματα της γεωργίας έγινε με βραδύ ρυθμό.

Η αγροτική οικονομική στην προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων της γεωργίας στηρίχθηκε σε δύο πηγές, αφενός μεν στις φυσικές και βιολογικές επιστήμες, αφετέρου δε και μάλιστα αρκετά αργότερα στις οικονομικές επιστήμες. Οι πρώτες προτάσεις για τη χρησιμοποίηση της οικονομικής στη λύση γεωργικών προβλημάτων διατυπώθηκαν από τους πολύ γνωστούς θεωρητικούς οικονομολόγους Adam Smith, Thomas Malthus, David Ricardo, Alfred Marshall, και πολλούς άλλους. Οι πρώτοι όμως που ασχολήθηκαν με τα οικονομικά προβλήματα της γεωργίας ήταν φυιοτέχνες και ζωοτέχνες, που αναγνώρισαν ότι η επιτυχής ανάπτυξη των φυτών και των ζώων δεν είναι αρκετή για να εξασφαλίσει μεγάλο εισόδημα στους παραγωγούς. Σήμερα ο γεωργοοικονομολόγος για να μπορεί να εφαρμόσει επιτυχώς την οικονομική θεωρία στη γεωργία πρέπει πέρα από τις οικονομικές του γνώσεις να διαθέτει ικανοποιητικό υπόβαθρο γεωργοβιολογικών και τεχνικών γνώσεων.

Η αγροτική οικονομική ασχολείται με τη μελέτη της παραγωγής, της επεξεργασίας, της διανομής και της κατανάλωσης των προϊόντων, που προορίζονται για τη διατροφή του πληθυσμού και των πρώτων υλών που διοχετεύονται στη βιοτεχνία και βιομηχανία. Ως εκ τούτου αντικείμενα της αγροτικής οικονομικής αποτελούν.

- α) η μελέτη του σύγχρονου οικονομικού συστήματος, που εφαρμόζεται σε κάθε χώρα, και οι επιδράσεις του στο γεωργικό τομέα,
 - β) η μελέτη των γενικών οικονομικών νόμων, που περιγράφουν την αιτιολογημένη ανθρώπινη συμπεριφορά ως προς την παραγωγή, την επεξεργασία, τη διανομή και την κατανάλωση των γεωργικών προϊόντων και των πρώτων υλών,
 - γ) η εκτίμηση της σπουδαιότητας του διεθνούς εμπορίου στον αγροτικό τομέα και του ρόλου του τελευταίου στην παραγωγή προϊόντων και πρώτων υλών,
 - δ) η ανάλυση τυπικών οικονομικών προβλημάτων, που αντιμετωπίζουν οι διευθύνοντες ατομικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις,
 - ε) η εξέταση των βασικών οικονομικών αρχών, που θα πρέπει να εφαρμοσθούν στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις και τη γεωργία ως σύνολο,
- στ) η διερεύνηση της οικονομικής χρήσης των συντελεστών παραγωγής και ιδιαίτερα των φυσικών πόρων και η αντίστοιχη των προβλημάτων του περιβάλλοντος.

Από τα προαναφερθέντα συμπεραίνεται ότι η Αγροτική Οικονομική είναι ένας ευρύτατος κλάδος τόσο της Γεωπονικής, όσο και της Οικονομικής Επιστήμης, αφού στηρίζεται τόσο στους βιολογικούς, τεχνικούς και τεχνολογικούς κλάδους της πρώτης, όσο και στους διάφορους κλάδους της δεύτερης. Όμως, λόγω της ιδιαιτερότητας της γεωργίας και της μεγάλης σημασίας της στη διατροφή του ανθρώπου, η Αγροτική Οικονομική αναπτύχθηκε περισσότερο ως κλάδος της Γεωπονικής Επιστήμης. Έτσι βλέπουμε στην μέγιστη πλειοψηφία των Πανεπιστημίων του κόσμου, η Αγροτική Οικονομική να αποτελεί ένα πολύ αναπτυγμένο τμήμα των Γεωπονικών Σχολών. Υπάρχουν μάλιστα χώρες όπου η Αγροτική Οικονομική αποτελεί μια ιδιαίτερη Σχολή ή ακόμα και ολόκληρο Πανεπιστήμιο.

4. Εξέλιξη και διάκριση της Αγροτικής Οικονομικής

Η αγροτική οικονομική, ως ιδιαίτερος επιστημονικός κλάδος, ξεκίνησε ως **Οικονομική της Αγροτικής Παραγωγής**, διότι πρωταρχικός της

σκοπός ήταν η παραγωγή προϊόντων και πρώτων υλών για την κάλυψη των αναγκών όχι μόνο του γεωργικού, αλλά και του αστικού πληθυσμού. Ήταν η εποχή που η προσφορά γεωργικών προϊόντων υπολείπονταν της ζήτησης αυτών. Στη συνέχεια δόθηκε έμφαση στην **Οργάνωση της Παραγωγής των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων** για την εξασφάλιση στους παραγωγούς ικανοποιητικού εισοδήματος. Αργότερα με την εξέλιξη των βιολογικών και τεχνικών κλάδων της γεωπονικής επιστήμης και την αλματώδη αύξηση της φυτικής και ζωικής παραγωγής αντιστράφηκε η σχέση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης γεωργικών προϊόντων. Έτσι προέκυψε η ανάγκη οικονομικής οργάνωσης όχι μόνο της παραγωγής, αλλά και της διάθεσης αυτής με την ανάπτυξη των κλάδων της **Εμπορίας των Γεωργικών Προϊόντων** και της **Πολιτικής της Γεωργικής Παραγωγής** στο πλαίσιο της αγροτικής οικονομικής. Μετέπειτα εντάχθηκαν στην αγροτική οικονομική η **Γεωργική Χρηματοδότηση** ως προϋπόθεση και μέτρο σύγκρισης για τη γεωργική οικονομική ανάπτυξη, η **Οικονομική του Εδάφους**, λόγω των εναλλακτικών του χρήσεων, και η πολιτική στήριξης των τιμών των γεωργικών προϊόντων και των εισοδημάτων των γεωργών, αλλά και των καταναλωτών. Πρόσφατα έχουν περιληφθεί στην αγροτική οικονομική αφενός μεν η **Διεθνής Αγροτική Πολιτική**, που μεριμνά όχι μόνο για το εμπόριο των γεωργικών προϊόντων αλλά και για την ισορροπία αυτών σε παγκόσμια κλίμακα, αφετέρου δε η **Κοινή Γεωργική Πολιτική** που μεριμνά για τη στήριξη των εισοδημάτων των γεωργών και των καταναλωτών των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η αγροτική οικονομική και' αντιστοιχία με τη γενική οικονομική διαίρεται σε **Κοινωνική Αγροτική Οικονομική** και σε **Ιδιωτική Αγροτική Οικονομική**. Η πρώτη αναφέρεται στη συνολική αγροτική οικονομία μιας χώρας και εξετάζει τη χρήση των συντελεστών παραγωγής συνολικά, το πρόβλημα της απασχόλησης του γεωργικού πληθυσμού, το ακαθάριστο γεωργικό προϊόν και το γεωργικό εισόδημα του συνόλου της χώρας, το πρόβλημα της διακύμανσης των τιμών των γεωργικών προϊόντων, την πολιτική που πρέπει να ακολουθηθεί για κάθε κλάδο φυτικής και ζωϊκής παραγωγής, τις εισαγωγές και εξαγωγές γεωργικών προϊόντων και εφοδίων, την πολιτική προγραμματισμού και ανάπτυξης ολόκληρων περιοχών σε συνδυασμό με την κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη αυτών, κ.λπ. Το τμήμα αυτό και' αντιστοιχία με την μακροοικονομία της γενικής οικονομικής μπορεί να αποκληθεί **Γεωργική Μακροοικονομία**.

Η δεύτερη αναφέρεται στην οικονομία καθενός παραγωγού χωρι-

στά ή κάθε μιας ατομικής ή συνεταιρικής γεωργικής εκμετάλλευσης και εξετάζει τη χρήση των συντελεστών παραγωγής στο πλαίσιο της γεωργικής εκμετάλλευσης κατά τρόπο που να γίνεται η οικονομικότερη δυνατή αξιοποίησή τους δια μέσου διαφόρων κλάδων της φυτικής και ζωικής παραγωγής. Επίσης, εξετάζει τη δυνατότητα μεγιστοποίησης του εισοδήματος της γεωργικής οικογένειας μέσα στο δεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής αγροτικής οικονομίας. Η ιδιωτική αγροτική οικονομική ή οικονομική της ατομικής γεωργικής εκμετάλλευσης, μπορεί να αποκληθεί και **Γεωργική Μικροοικονομία** κατ' αντιστοιχία με την μικροοικονομία της γενικής οικονομικής.

Η Αγροτική Οικονομική στην προσπάθεια επίτευξης της άριστης δυνατής αξιοποίησης των διαθέσιμων συντελεστών και μέσων παραγωγής για την εξασφάλιση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου εισοδήματος, τόσο στο πλαίσιο των ατομικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, όσο και ολόκληρων περιοχών στηρίζεται στους συγγενείς κλάδους της **Γεωργικής Λογιστικής, Γεωργικής Εκτιμητικής και Γεωργικής Στατιστικής** σε συνδυασμό με τη χρήση των μαθηματικών συναρτήσεων και του μαθηματικού προγραμματισμού. Ανάλογη στήριξη προς την κατεύθυνση αυτή παρέχεται από τους κλάδους της **Αγροτικής Κοινωνιολογίας, της Γεωργικής Εκπαίδευσης, των Γεωργικών Εφαρμογών και του Αγροτικού Συνεργατισμού.**

Μέρος Πρώτο

Οικονομική Παραγωγή Γεωργικών Προϊόντων

Υπό

Γεωργίου Ι. Κιτσοπανίδη

Ομότιμου Καθηγητού Γεωργικής Οικονομικής

1^ο**Κεφάλαιο****Εισαγωγή στην Οικονομική της Παραγωγής
Γεωργικών Προϊόντων****1. Έννοια, περιεχόμενο και σκοπός της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων.**

Οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων είναι η εφαρμογή των αρχών της οικονομικής της παραγωγής στην παραγωγή φυτικών και ζωικών προϊόντων. Ειδικότερα, η οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων εφαρμόζει εκείνες τις αρχές της οικονομικής της παραγωγής, που σχετίζονται με τη χρήση των διαθέσιμων συντελεστών για την παραγωγή φυτικών και ζωικών προϊόντων. Η οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων αποτελεί το παλαιότερο και το πιο εκτεταμένο τμήμα της γεωργικής οικονομικής, αφού η τελευταία ξεκίνησε και συνέχισε να αναπτύσσεται κατά βάση ως η μελέτη της οικονομικής της παραγωγής φυτικών και ζωικών προϊόντων.

Περιεχόμενο της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων αποτελούν οι σχέσεις μεταξύ συντελεστών και προϊόντων, οι σχέσεις μεταξύ συντελεστών και οι σχέσεις μεταξύ προϊόντων. Στην οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων περιλαμβάνονται επίσης θέματα που σχετίζονται με τη φύση και το συνδυασμό των συντελεστών παραγωγής, με τις μεθόδους και τις τεχνικές της γεωργικής παραγωγής με επικεφαλής το γεωργικό προγραμματισμό, με το κόστος παραγωγής των φυτικών και ζωικών προϊόντων, με τις αποδόσεις κλίμακος και το μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, με τη γεωργική παραγωγικότητα και αποτελεσματικότητα, με το απόλυτο και το συ-

γκριτικό πλεονέκτημα σε συνδυασμό με τον καθορισμό της δέσεως της παραγωγής των διαφόρων φυτικών και ζωικών προϊόντων, με τον κίνδυνο και την αβεβαιότητα που επηρεάζουν τη λήψη των αποφάσεων κ.λπ. Με την οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων και ειδικότερα με την ανάλυση και τη μέτρηση της αποτελεσματικότητας της παραγωγής αυτών είναι στενά συνδεδεμένες αφενός μεν η γεωργική λογιστική, αφετέρου δε η γεωργική εκτιμητική.

Σκοπός της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων είναι εκείνη η αξιοποίηση των περιορισμένων ποσοτήτων των διαθέσιμων συντελεστών, με την οποία εξασφαλίζεται η μεγιστοποίηση του οικογενειακού και του εθνικού γεωργικού εισοδήματος. Στους σκοπούς της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων περιλαμβάνεται και η εκλογή εκείνων των εναλλακτικών συνδυασμών των διαθέσιμων συντελεστών, που οδηγούν στην ελαχιστοποίηση του κόστους παραγωγής των φυτικών και ζωικών προϊόντων. Με άλλα λόγια, η οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων συνδέεται με τη λήψη των αποφάσεων αφενός μεν επί της εκλογής εκείνου του εναλλακτικού τρόπου χρήσης των διαθέσιμων συντελεστών που θα εξασφαλίσει τη μεγιστοποίηση της ποσότητας των παραγομένων προϊόντων, αφετέρου δε επί του συνδυασμού εκείνου των προϊόντων που θα εξασφαλίσει το μέγιστο οικονομικό αποτέλεσμα.

Η οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων δεν περιορίζεται μόνο στον προσδιορισμό του τρόπου χρησιμοποίησης των συντελεστών παραγωγής, αλλά επεκτείνεται και στον προσδιορισμό του τρόπου που οι συντελεστές αυτοί πρέπει να χρησιμοποιούνται. Αυτό αληθεύει αν ληφθεί υπόψη ότι βασική επιδίωξη της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων είναι η επίτευξη ενός δεδομένου ποσού κάθε γεωργικού προϊόντος με την ελάχιστη δυνατή ποσότητα συντελεστών παραγωγής ή ενός μεγίστου ποσού κάθε γεωργικού προϊόντος με μια δεδομένη ποσότητα συντελεστών παραγωγής.

2. Βασικές έννοιες και σχέσεις της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων

Για την καλύτερη κατανόηση της οικονομικής της παραγωγής γεωργικών προϊόντων είναι αναγκαία η παρουσίαση ορισμένων βασικών εννοιών και σχέσεων που συνδέονται μ' αυτή. Οι έννοιες και οι σχέσεις αυτές είναι οι ακόλουθες:

2.1 Τεχνική μονάδα, κλάδοι παραγωγής, γεωργική εκμετάλλευση και γεωργική περιοχή

Όταν λέμε *τεχνική μονάδα* εννοούμε μια απλή μονάδα παραγωγής, που αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία υπολογίζονται οι τεχνικοί συντελεστές, δηλαδή οι δείκτες που δείχνουν το επίπεδο της εφαρμοζόμενης στη γεωργία τεχνολογίας. Τέτοιες μονάδες είναι π.χ. το ένα στρέμμα, το ένα ζώο ή η μία ζωική μονάδα, κ.λπ., ενώ τεχνικοί συντελεστές είναι π.χ. η απαιτούμενη εργασία ανά στρέμμα καλλιέργειας ή ανά είδος ζώου, η ποσότητα λιπάσματος ανά στρέμμα καλλιέργειας, η ποσότητα τροφής ανά χλγ. γάλακτος ή κρέατος κ.λπ.

Όταν λέμε *κλάδους γεωργικής παραγωγής* εννοούμε μια ομάδα τεχνικών μονάδων. Οι κλάδοι γεωργικής παραγωγής διακρίνονται αφενός μεν σε κλάδους φυτικής παραγωγής, όπως είναι π.χ. η καλλιέργεια 10 στρ. βάμβακος, αφετέρου δε σε κλάδους ζωικής παραγωγής, όπως είναι π.χ. η εκτροφή 5 αγελάδων. Κάθε κλάδος φυτικής και ζωικής παραγωγής αποτελεί μέρος μιας γεωργικής εκμετάλλευσης.

Όταν λέμε *γεωργική εκμετάλλευση* εννοούμε μια παραγωγική μονάδα ή ομάδα κλάδων γεωργικής παραγωγής υπό τη διεύθυνση ενός παραγωγού. Η γεωργική εκμετάλλευση χαρακτηρίζεται και ως τεχνικοοικονομική μονάδα υπό την έννοια ότι αποτελεί ένα σύνολο συντελεστών παραγωγής, των οποίων η συνδυασμένη χρήση σε κλάδους φυτικής και ζωικής παραγωγής προκαλεί κόστος και επιτυγχάνει πρόσοδο. Η γεωργική εκμετάλλευση αποτελεί αντικείμενο της γεωργικής μικροοικονομίας.

Όταν λέμε *γεωργική περιοχή* εννοούμε μια γεωγραφική περιοχή στην οποία καλλιεργούνται ορισμένα φυτά και εκτρέφονται ορισμένα ζώα. Η γεωργική περιοχή συνιστά ομάδα γεωργικών εκμεταλλεύσεων του αυτού ή διαφορετικού τύπου παραγωγής, θεωρουμένων ως ενιαίο σύνολο τόσο από πλευράς συντελεστών παραγωγής, όσο και από απόψεως κόστους, προσόδου και εισοδήματος. Η γεωργική περιοχή ως μονάδα χώρου αποτελεί αντικείμενο της γεωργικής μακροοικονομίας.

2.2 Συντελεστές παραγωγής

Όταν λέμε *συντελεστές παραγωγής* εννοούμε οποιουσδήποτε παράγοντες, που χρησιμοποιούνται στη διαδικασία της παραγωγής γεωργικών προϊόντων. Ειδικότερα, συντελεστές παραγωγής είναι οι παράγοντες εκείνοι, οι οποίοι είτε οι ίδιοι, είτε οι υπηρεσίες τους μετατρέπο-

νται σε προϊόντα κατά τη διάρκεια μιας παραγωγικής διαδικασίας. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται οι σπόροι, τα λιπάσματα, τα καύσιμα, τα φάρμακα, οι ζωοτροφές, κ.λπ., ενώ στη δεύτερη ανήκουν το έδαφος, η εργασία, τα κίρια, τα μηχανήματα κ.λπ.

Βασικά υπάρχουν δύο κατηγορίες συντελεστών παραγωγής, αφενός μεν οι σταθεροί, αφετέρου δε οι μεταβλητοί. Οι σταθεροί συντελεστές παραγωγής (όπως π.χ. τα κίρια, τα μηχανήματα, κ.λπ.) είναι ανεξάρτητοι, εντός ορισμένων ορίων, από το μέγεθος των κλάδων παραγωγής και την ποσότητα του παραγομένου προϊόντος και υποδιαιρούνται σ' αυτούς που μπορούν να εξυπηρετήσουν πολλούς κλάδους παραγωγής (π.χ. ελκυστήρας) και σ' αυτούς που δεν μπορούν να εξυπηρετήσουν πολλούς κλάδους παραγωγής (π.χ. τευτλοεξαγωγέας, βαμβακοσυλλεκτική). Οι μεταβλητοί συντελεστές παραγωγής (όπως π.χ. οι σπόροι, τα λιπάσματα, οι ζωοτροφές κ.λπ.) μεταβάλλονται με το μέγεθος των κλάδων παραγωγής και την ποσότητα του παραγομένου προϊόντος και μπορούν να κατανέμονται μεταξύ των κλάδων αυτών. Η διάκριση των συντελεστών παραγωγής σε σταθερούς και μεταβλητούς είναι μεγάλης σημασίας για τον υπολογισμό των τεχνικών συντελεστών, των οποίων η παρουσία είναι χρήσιμη για τον προγραμματισμό της παραγωγής γεωργικών προϊόντων και τη λήψη των σχετικών αποφάσεων.

2.3 Προϊόν και παραγωγή

Όταν λέμε *προϊόν* εννοούμε το αποτέλεσμα της χρήσης των συντελεστών παραγωγής ή της μετατροπής των υπηρεσιών που υπάρχουν σ' αυτούς. Προϊόν είναι π.χ. το σιτάρι, το καλαμπόκι, το βαμβάκι, ο καπνός, τα λαχανικά, το γάλα, το κρέας, τα αυγά κ.λπ. Όταν λέμε *παραγωγή* εννοούμε τη διαδικασία μετατροπής των υπηρεσιών δύο ή περισσοτέρων συντελεστών (π.χ. του εδάφους, της εργασίας, των σπόρων, των λιπασμάτων, των ζωοτροφών κ.λπ.) σ' ένα ή περισσότερα προϊόντα.

2.4 Συνάρτηση παραγωγής

Όταν λέμε *συνάρτηση* παραγωγής εννοούμε μια τεχνική και μαθηματική σχέση, που περιγράφει τον τρόπο και την έκταση κατά την οποία ένα συγκεκριμένο προϊόν εξαρτάται από τις ποσότητες των χρησιμοποιούμενων συντελεστών ή τις υπηρεσίες αυτών. Με άλλα λόγια,

μα συνάρτηση παραγωγής δείχνει την αιτιολογημένη σχέση μεταξύ συντελεστού και προϊόντος.

Μια συνάρτηση παραγωγής εκφράζεται κατά τρεις τρόπους, δηλ. αριθμητικά, γεωμετρικά και αλγεβρικά. Αριθμητικά εκφράζεται με ένα πίνακα, όπου στη μια στήλη αναγράφονται οι ποσότητες του συντελεστού παραγωγής και στην άλλη οι ποσότητες του παραγομένου προϊόντος. Γεωμετρικά παρουσιάζεται υπό τη μορφή διαγράμματος, όπου ο οριζόντιος άξονας (X) παριστάνει τις ποσότητες του συντελεστού και ο κάθετος άξονας (Y) αντιπροσωπεύει τις ποσότητες του προϊόντος. Τέλος, αλγεβρικά εκφράζεται υπό τη μορφή εξίσωσης:

$$Y = f(X)$$

όπου Y το παραγόμενο προϊόν, ως εξηρημένη μεταβλητή, και X ο μεταβλητός συντελεστής, ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Αυτό σημαίνει ότι το παραγόμενο προϊόν Y εξαρτάται πάντοτε από τις χρησιμοποιούμενες ποσότητες του μεταβλητού συντελεστού X, αφού σε κάθε ποσότητα του συντελεστού X αντιστοιχεί μια ποσότητα του προϊόντος Y. Με άλλα λόγια, το Y είναι μια συνάρτηση του X. Με τη συνάρτηση παραγωγής της μορφής αυτής μπορούμε να προβλέψουμε τι ποσό προϊόντος θα παραχθεί από ορισμένη ποσότητα του μεταβαλλόμενου συντελεστού και αντίστροφα να προβλέψουμε τι ποσό του μεταβαλλόμενου συντελεστού θα απαιτηθεί για την παραγωγή ορισμένης ποσότητας προϊόντος. Στην πράξη όμως η παραγωγή ενός προϊόντος δεν εξαρτάται μόνο από ένα ειδικό συντελεστή, αλλά από περισσότερους (λίπασμα, μηχανήματα, εργασία κ.λπ.), οπότε η μορφή της συνάρτησης παραγωγής είναι:

$$Y = f(X_1, X_2, X_3, \dots, X_v)$$

Στην περίπτωση αυτή, το παραγόμενο προϊόν είναι αποτέλεσμα της σύγχρονης μεταβολής όλων των ειδικών συντελεστών κατά την αναλογία που βρίσκονται μεταξύ τους.

Μια άλλη μορφή συνάρτησης παραγωγής είναι:

$$Y = f(X_1, X_2 | X_3, \dots, X_v)$$

όπου οι αριστερά της κάθετης γραμμής συντελεστές (X_1, X_2) είναι μεταβλητοί, ενώ οι δεξιά της κάθετης γραμμής συντελεστές (X_3, \dots, X_v) είναι σταθεροί. Αυτό σημαίνει ότι η εκάστοτε ποσότητα του Y είναι αποτέλεσμα των εκάστοτε ποσοτήτων των X_1 και X_2 και των σταθερών ποσοτήτων των X_3, \dots, X_v .

Οι σχέσεις μεταξύ συντελεστών και προϊόντων παρουσιάζονται γραφικά τόσο ως ευθύγραμμες, όσο και ως μη ευθύγραμμες. Οι ευθύγραμμες σχέσεις αυτών είναι είτε μεταβαλλόμενες (αυξανόμενες ή μειούμενες), είτε σταθερές. Αντίθετα, οι μη ευθύγραμμες σχέσεις αυτών λαμβάνουν διάφορα σχήματα και έτσι δεν μπορούν να καταταγούν σε τύπους.

2.5 Δείκτης εκλογής

Όταν λέμε *δείκτη εκλογής* εννοούμε το κριτήριο που δείχνει ποιος από τους δύο ή περισσότερους εναλλακτικούς συνδυασμούς συντελεστών ή κλάδων παραγωγής είναι ο άριστος, δηλαδή αυτός που θα μεγιστοποιήσει το αναμενόμενο οικονομικό αποτέλεσμα. Παραδείγματα δεικτών εκλογής αποτελούν η σχέση των τιμών των προϊόντων, η αναλογία της υποκατάστασης των συντελεστών παραγωγής κ.λπ. Με άλλα λόγια, η λήψη απόφασης μεταξύ εναλλακτικών λύσεων στηρίζεται μόνο στην ύπαρξη ενός δείκτη, που αποτελεί κριτήριο ή μέτρο επιλογής μας των εναλλακτικών λύσεων. Οι δείκτες εκλογής δίνονται σχεδόν πάντοτε υπό μορφή σχέσεως.

Στην οικονομική της παραγωγής γεωργικών προϊόντων όλα σχεδόν τα προβλήματα εμπλέκουν δείκτες ή σχέσεις εκλογής, διότι η παρουσία τους δείχνει τη σχετική αξία ή βαρύτητα που είναι συνδεδεμένη με μια λύση συγκριτικά με μια άλλη. Οι δείκτες εκλογής χρησιμοποιούνται και στις περιπτώσεις ύπαρξης δύο ή περισσότερων εναλλακτικών συνδυασμών, όπου προτιμάται είτε αυτός που επιτυγχάνει το μέγιστο προϊόν με το αυτό κόστος, είτε αυτός που εξασφαλίζει το ελάχιστο κόστος για την παραγωγή του αυτού προϊόντος. Οι δείκτες εκλογής αναφέρονται γενικά είτε σε προβλήματα μεγιστοποίησης κέρδους, είτε σε προβλήματα ελαχιστοποίησης κόστους.

2.6 Καμπύλη ίσης ποσότητας προϊόντος

Όταν λέμε *καμπύλη ίσης ποσότητας προϊόντος* εννοούμε την καμπύλη κατά μήκος της οποίας όλοι οι δυνατοί συνδυασμοί των δύο συντελεστών παραγωγής παράγουν την ίδια ποσότητα προϊόντος. Με άλλα λόγια, η καμπύλη ίσης ποσότητας προϊόντος δείχνει όλους τους δυνατούς συνδυασμούς των δύο συντελεστών παραγωγής για την παραγωγή δεδομένης ποσότητας προϊόντος. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι κατά μήκος μιας καμπύλης ίσης ποσότητας προϊόντος, το μεν

επίπεδο παραγωγής παραμένει σταθερό, η δε αναλογία συνδυασμού των δύο συντελεστών συνεχώς μεταβάλλεται.

Όλοι οι συνδυασμοί των δύο συντελεστών κατά μήκος της καμπύλης ίσης ποσότητας προϊόντος είναι τεχνικά δυνατοί, αλλά μόνο ένας απ' αυτούς είναι οικονομικά ο πιο αποδοτικός, δηλαδή αυτός που επιτυγχάνει την ίδια ποσότητα προϊόντος με το ελάχιστο κόστος. Η καμπύλη ίσης ποσότητας προϊόντος παριστάνεται γραφικά σ' ένα σύστημα ορθογωνίων αξόνων ως μια καμπύλη που τα άκρα της γίνονται ασύμπτωτοι στους δύο άξονες.

2.7 Γραμμή ίσου κόστους

Όταν λέμε *γραμμή ίσου κόστους* εννοούμε εκείνη τη γραμμή, η οποία δείχνει τις ποσότητες όλων των δυνατών συνδυασμών των δύο μεταβλητών συντελεστών που μπορούν να αγοραστούν με μια δεδομένη ποσότητα χρήματος. Με άλλα λόγια, κάθε ένας απ' όλους αυτούς τους δυνατούς συνδυασμούς των δύο συντελεστών παραγωγής έχει το ίδιο συνολικό κόστος. Η γραμμή ίσου κόστους παριστάνεται γραφικά σ' ένα σύστημα ορθογωνίων αξόνων ως μια ευθεία που τα άκρα της καταλήγουν στους δύο άξονες.

2.8 Καμπύλη δυνατότητας παραγωγής

Όταν λέμε *καμπύλη δυνατότητας παραγωγής* εννοούμε μια καμπύλη, που δείχνει τα όρια όλων των δυνατών συνδυασμών των προϊόντων δύο κλάδων παραγωγής, τα οποία μπορούν να παραχθούν από δεδομένη ποσότητα του μεταβλητού συντελεστού ή την ποσότητα κάθε προϊόντος που μπορεί να παραχθεί από δεδομένο κόστος.

Το σχήμα της καμπύλης δυνατότητας παραγωγής εξαρτάται από τις βασικές σχέσεις, που υπάρχουν μεταξύ των διαφόρων κλάδων παραγωγής. Οι σχέσεις αυτές μπορεί να είναι ανταγωνιστικές, συμπληρωματικές ή παραπληρωματικές.

2.9 Γραμμή ίσου εισοδήματος ή γραμμή τιμής

Όταν λέμε *γραμμή ίσου εισοδήματος ή γραμμή τιμής* εννοούμε την ευθεία ή καμπύλη που δείχνει τη σχέση των τιμών των προϊόντων δύο ανταγωνιστικών κλάδων παραγωγής. Με άλλα λόγια, γραμμή ίσου εισοδήματος ή γραμμή τιμής είναι μια γραμμή, η οποία προσδιορίζει

όλους τους δυνατούς συνδυασμούς των δύο κλάδων παραγωγής που επιτυγχάνουν ίσο εισόδημα.

Μια γραμμή ίσου εισοδήματος μπορεί να σχεδιασθεί πάνω σ' ένα σύστημα ορθογώνιων αξόνων, όταν το επιτυγχανόμενο συνολικό εισόδημα διαιρείται μια φορά με την τιμή της μονάδος του προϊόντος του ενός κλάδου παραγωγής και μια φορά με την τιμή της μονάδος του προϊόντος του άλλου κλάδου παραγωγής. Στην περίπτωση αυτή πάνω στους ορθογώνιους άξονες σημειώνεται η αναγκαία ποσότητα του προϊόντος κάθε κλάδου παραγωγής.

Το ύψος του συνολικού εισοδήματος προσδιορίζει την απόσταση της γραμμής ίσου εισοδήματος από την αρχή των αξόνων. Έτσι, όσο το συνολικό εισόδημα αυξάνει, τόσο η γραμμή ίσου εισοδήματος απομακρύνεται από την αρχή των αξόνων, και όσο αυτό μειούται, τόσο η γραμμή ίσου εισοδήματος πλησιάζει προς την αρχή των αξόνων.

Η κλίση της γραμμής ίσου εισοδήματος προσδιορίζεται από τις τιμές των προϊόντων των δύο κλάδων παραγωγής, δηλαδή η σχέση των τιμών των προϊόντων των κλάδων αυτών δείχνει την κλίση της γραμμής ίσου εισοδήματος.

2.10 Κλίση ευθείας γραμμής ή καμπύλης

Όταν λέμε κλίση μιας ευθείας γραμμής ή καμπύλης εννοούμε την αναλογία μεταβολής μιας ποσότητας σε ανταπόκριση της μεταβολής μιας άλλης ποσότητας. Όσο ταχύτερη είναι η μεταβολή αυτή, τόσο μεγαλύτερη είναι η κλίση της ευθείας γραμμής ή καμπύλης, και όσο βραδύτερη είναι η μεταβολή αυτή, τόσο μικρότερη είναι η κλίση της. Η κλίση μιας ευθείας γραμμής ή καμπύλης υπολογίζεται δια διαίρεσεως της μεταβολής που παρατηρείται στον άξονα Y (δηλ. την κάθετη απόσταση) με την αντιστοιχη μεταβολή στον άξονα X (δηλ. την οριζόνια απόσταση) μεταξύ δύο σημείων της ευθείας γραμμής ή καμπύλης. Αν υποθέσουμε ότι στον άξονα Y μετρείται η τιμή ενός προϊόντος και στον άξονα X η ποσότητα αυτού και σε μεταβολή της τιμής κατά 1 η ποσότητα μεταβάλλεται κατά 10, τότε η κλίση είναι 1 προς 10 ή 0,10. Διευκρινίζεται ότι στην περίπτωση ευθείας γραμμής η κλίση είναι ίδια σ' όλα τα σημεία της, δηλ. η κλίση είναι σταθερή ανεξάρτητα από την ανοδική ή καθοδική πορεία της ευθείας γραμμής. Αντίθετα, στην περίπτωση καμπύλης η κλίση είναι διαφορετική στα διάφορα σημεία της. Πιο συγκεκριμένα, η κλίση σε κάποιο σημείο κατά μήκος της καμπύλης είναι ίση με την κλίση μίας ευθείας γραμμής που εφάπτεται της

καμπύλης στο σημείο αυτό, ενώ η κλίση της στο μέγιστο και στο ελάχιστο σημείο της είναι ίση με μηδέν, αφού η μεταβολή στον κάθετο άξονα είναι μηδέν.

2.11 Δείκτης σύγκρισης

Όταν λέμε δείκτης σύγκρισης δεν εννοούμε τίποτα περισσότερο από τη σύγκριση μιας σειράς τιμών υπό τη γενική τους έννοια με την αντίστοιχη ενός σταθερού σημείου αναφοράς ή εκκίνησης. Συγκρίνοντας π.χ. τις αποδόσεις του σίτου μιας σειράς ετών με την απόδοση ενός συγκεκριμένου έτους μπορούμε να περιγράψουμε πόσο η απόδοσή του μεταβλήθηκε τα έτη αυτά σε σχέση με το συγκεκριμένο έτος, γνωστό ως έτος βάσης. Ο δείκτης σύγκρισης της απόδοσης του σίτου για το πρώτο έτος μετά το έτος βάσης υπολογίζεται ως ακολούθως:

$$\Delta.Σ._{\sigma 1} = \frac{Y_{\sigma.1}}{Y_{\sigma.\beta}} \times 100$$

όπου $\Delta.Σ._{\sigma 1}$ ανιπροσωπεύει το δείκτη σύγκρισης της απόδοσης του σίτου για το πρώτο έτος, $Y_{\sigma 1}$ είναι η απόδοση του σίτου το πρώτο έτος και $Y_{\sigma.\beta}$ είναι η απόδοση αυτού το έτος βάσης. Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι είναι κοινή πρακτική ο δείκτης σύγκρισης να εκφράζεται ως εκατοστιαία αναλογία ή να πολλαπλασιάζεται με το 100, οπότε ο δείκτης αυτός για το έτος βάσης εξισώνεται με 100. Αν υποθέσουμε ότι η απόδοση του σίτου το 2001 είναι 300 χλγ./στρ. και η απόδοσή του το 2000 (έτος βάσης) ήταν 250 χλγ./στρ., τότε ο δείκτης σύγκρισης της απόδοσής του το 2001 είναι:

$$\Delta.Σ._{\sigma 1} = \frac{300}{250} \times 100 = 120.$$

Στην περίπτωση του έτους 2002 με απόδοση 350 χλγ./στρ., ο δείκτης σύγκρισης είναι 140. Κατά τον ίδιο τρόπο υπολογίζεται ο δείκτης σύγκρισής της τιμής πωλήσεως αυτού.

$$\Delta.Σ._{\sigma 1} = \frac{50}{45} \times 100 = 111.$$

Οι παραπάνω δείκτες απεικονίζουν την απόδοση και την τιμή πωλήσεως του σίτου σ' ένα οποιοδήποτε έτος συγκριτικά με το έτος βάσης.

Εκτός όμως από τον δείκτη σύγκρισης της απόδοσης ενός προϊό-

νιος υπάρχει και ο αντίστοιχος περισσότερων προϊόντων, όπως π.χ. του σίτου και του αραβοσίτου. Ο δείκτης σύγκρισης της απόδοσης δύο προϊόντων υπολογίζεται ως ακολούθως:

$$\Delta.\Sigma.\sigma.\alpha.1 = \frac{Y_{\sigma.1} + Y_{\alpha.1}}{Y_{\sigma.\beta} + Y_{\alpha.\beta}} \times 100.$$

Αν λάβουμε ως απόδοση του 2001 τα 300 χλγ./στρ. για το σιτάρι και τα 1000 χλγ./στρ. για τον αραβόσιτο και 250 χλγ. και 800 χλγ./στρ. αντίστοιχα για το 2000 (έτος βάσης), τότε ο συνδυασμένος δείκτης σύγκρισης της απόδοσης του σίτου και του αραβοσίτου είναι:

$$\Delta.\Sigma.\sigma.\alpha.1 = \frac{300 + 1000}{250 + 800} \times 100 = 123,8 .$$

Κατά τον ίδιο τρόπο υπολογίζεται ο συνδυασμένος δείκτης σύγκρισης της τιμής πωλήσεως του σίτου και του αραβοσίτου.

$$\Delta.\Sigma.\sigma.\alpha.1 = \frac{50 + 48}{45 + 43} \times 100 = 111,4 .$$

Γενικά οι δείκτες σύγκρισης εκφράζονται σε απολύτους αριθμούς και όχι σε μονάδες ποσότητας ή χρήματος.

Μια ενδιαφέρουσα εφαρμογή του δείκτη σύγκρισης είναι η χρήση του στη μετατροπή της τρέχουσας τιμής ενός προϊόντος σε σταθερή ενός συγκεκριμένου έτους που επιτυγχάνεται με τη διαίρεση της τρέχουσας τιμής αυτού με τον δείκτη τιμής του. Στην πράξη ως τέτοιος δείκτης χρησιμοποιείται ο δείκτης τιμής καταναλωτή (consumer price index) ως ακολούθως:

$$\text{Σταθερή τιμή προϊόντος} = \frac{\text{τρέχουσα τιμή προϊόντος}}{\text{δείκτης τιμής καταναλωτή}}$$

Έτσι, π.χ. αν η τρέχουσα τιμή ενός προϊόντος είναι 0,21 €/χλγ. σ' ένα συγκεκριμένο έτος και ο δείκτης τιμής καταναλωτή (δηλ. η σχέση της τιμής του προς την τιμή βάσης αυτού) είναι 140, τότε η σταθερή τιμή του προϊόντος είναι 0,15 €/χλγ. Με τον τρόπο αυτό συγκρίνονται τα εισοδήματα των γεωργών που επιτυγχάνονται σε διαφορετικά έτη, δηλ. εξουδετερώνεται η επίδραση του πληθωρισμού. Αντίστροφα, αν εισοδήματα του παρελθόντος πρόκειται να μετατραπούν σε σημερινές

τιμές, τότε πολλαπλασιάζονται με το δείκτη τιμής καταναλωτή που στηρίζεται στον υπάρχοντα πληθωρισμό. Με άλλα λόγια, η πρόσδοδος ενός κλάδου παραγωγής που επιτεύχθηκε στο παρελθόν πολλαπλασιαζόμενη με τον δείκτη τιμής καταναλωτή μας δίνει τη σημερινή πρόσδοδο, οπότε αποφαινόμεστε για την ευνοϊκή ή δυσμενή εξέλιξή της.

3 Έννοια, περιεχόμενο και σημασία των σπουδαιότερων μορφών του οικονομικού αποτελέσματος

Οικονομικό αποτέλεσμα μιας γεωργικής εκμετάλλευσης είναι η συνισταμένη των προσπαθειών του παραγωγού από την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των διαθέσιμων συντελεστών παραγωγής δια μέσου της επιλογής και σύνθεσης των κατάλληλων κλάδων φυτικής και ζωικής παραγωγής. Το οικονομικό αποτέλεσμα εμφανίζεται στην πράξη υπό διάφορες μορφές, δηλ. τόσο ως δείκτες μέτρησης της παραγωγικότητας, οικονομικότητας και αποδοτικότητας της γεωργικής εκμετάλλευσης και των κλάδων αυτής, όσο και ως κριτήρια σύγκρισης γεωργικών εκμεταλλεύσεων και κλάδων γεωργικής παραγωγής. Από τις χρησιμοποιούμενες ανά τον κόσμο μορφές οικονομικού αποτελέσματος στη γεωργική παραγωγή, οι σπουδαιότερες είναι: η ακαθάριστη πρόσδοδος ή το ακαθάριστο εισόδημα, οι δαπάνες και το κόστος παραγωγής, το κέρδος ή η ζημία, το γεωργικό εισόδημα, το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα, το ακαθάριστο κέρδος και το εισόδημα που επιτυγχάνει η γεωργική οικογένεια από δραστηριότητα εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης. Εκτός όμως των παραπάνω γενικής σημασίας μορφών οικονομικού αποτελέσματος, που βασίζονται στη συνδυασμένη ή από κοινού χρήση όλων των συντελεστών παραγωγής, υπάρχουν και ορισμένες ειδικής σημασίας μορφές οικονομικού αποτελέσματος, που στηρίζονται στη χρήση χωριστά κάθε συγκεκριμένου συντελεστού παραγωγής. Κι αυτό γιατί στην πράξη υπάρχουν περιπτώσεις (μεγαλοκτηματίας, πολυμελής οικογένεια, κεφαλαιούχος επιχειρηματίας) όπου δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην απόδοση ενός συγκεκριμένου συντελεστού παραγωγής ή στην εξακρίβωση της συμβολής ενός απ' αυτούς στη διαμόρφωση του συνολικού οικονομικού αποτελέσματος. Οι μορφές αυτές είναι: η πρόσδοδος από το έδαφος ή έγγειος πρόσδοδος, η πρόσδοδος ή το εισόδημα από την εργασία και η καθαρά πρόσδοδος με την αποδοτικότητα του κεφαλαίου.

3.1 Ακαθάριστη πρόσοδος ή ακαθάριστο εισόδημα

Όταν λέμε *ακαθάριστη πρόσοδος ή ακαθάριστο εισόδημα* εννοούμε τη συνολικά παραγόμενη ποσότητα προϊόντων, με την ευρεία τους έννοια, εκφρασμένη σε χρήμα, η οποία επιτυγχάνεται ως αποτέλεσμα της οικονομικής δραστηριότητας που αναπτύσσεται μέσα σε μια οικονομική μονάδα σε ορισμένο χρονικό διάστημα. Το περιεχόμενο της ακαθάριστης πρόσοδος ή του ακαθάριστου εισοδήματος διαφοροποιείται ανάλογα με την οικονομική μονάδα, δηλαδή άλλο είναι το περιεχόμενο όταν αναφερόμαστε σε μια ολόκληρη γεωργική εκμετάλλευση και άλλο όταν αναφερόμαστε σ' ένα αυτοτελή κλάδο γεωργικής παραγωγής. Πράγματι, η ακαθάριστη πρόσοδος ή το ακαθάριστο εισόδημα μιας γεωργικής εκμετάλλευσης (συγκεκριμένα ενός σχεδίου παραγωγής αυτής) αποτελείται από την αξία των πωλουμένων προϊόντων (αυτουσίων ή μεταποιημένων μέσα στην εκμετάλλευση, όπως π.χ. σταφύλια ή κρασί, γάλα ή τυρί), των χορηγουμένων σε ξένους εργάτες ή σε ξένα μηχανήματα υπό τη μορφή αμοιβής, των προϊόντων που διατίθενται για την κάλυψη οικογενειακών αναγκών, των προϊόντων που βρίσκονται στην αποθήκη κατά τη λήξη του λογιστικού έτους, των σπόρων ίδιας παραγωγής που διατίθενται ή προορίζονται για τη σπορά, και των υπό μορφή ζώντος βάρους ή σφαγείου κρέατος εκτιμouμένων προϊόντων, όπως και των υπό μορφή ξυλείας ή δενδρυλλίων εκτιμouμένων προϊόντων και μη πωληθέντων μέχρι τη λήξη του λογιστικού έτους.

Από την άλλη πλευρά, το περιεχόμενο της ακαθάριστης πρόσοδος ή του ακαθάριστου εισοδήματος ενός κλάδου φυτικής ή ζωικής παραγωγής εξαρτάται από τον τρόπο μελέτης του. Έτσι, όταν ο κλάδος παραγωγής μελετάται αυτοτελώς και ανεξάρτητα από τους άλλους κλάδους παραγωγής της γεωργικής εκμετάλλευσης στην οποία ανήκει, τότε η ακαθάριστη πρόσοδος ή το ακαθάριστο εισόδημά του αποτελείται από τη συνολικά επιτυγχανόμενη παραγωγή, εκφραζόμενη σε χρήμα, άσχετα αν αυτή διατίθεται συνολικά ή μερικά στην αγορά ή χορηγείται εξ ολοκλήρου σε άλλους κλάδους παραγωγής της γεωργικής εκμετάλλευσης. Αντίθετα, όταν ο κλάδος παραγωγής μελετάται στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου σχεδίου παραγωγής της γεωργικής εκμετάλλευσης, τότε η ακαθάριστη πρόσοδος ή το ακαθάριστο εισόδημά του αποτελείται από την αξία της παραγωγής του που διατίθεται εκτός των λοιπών κλάδων της εκμετάλλευσης.

Η ακαθάριστη πρόσοδος ή το ακαθάριστο εισόδημα παριστάνει κατά

κάποιο τρόπο την παραγωγικότητα της εκμετάλλευσης ή του κλάδου παραγωγής τόσο ως σύνολο, όσο και ανά συντελεστή παραγωγής, υπό την έννοια ότι όσο η ακαθάριστη πρόσοδος ή το ακαθάριστο εισόδημα μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή ενός κλάδου αυτής αυξάνει με δεδομένους συντελεστές ή αυξάνει ταχύτερα των αυξανόμενων συντελεστών, τόσο η παραγωγικότητά τους και η αντίστοιχη των συντελεστών τους αυξάνει. Από την άλλη πλευρά, η ακαθάριστη πρόσοδος ή το ακαθάριστο εισόδημα αποτελεί βασική προϋπόθεση προσδιορισμού της οικονομικότητας της εκμετάλλευσης ή του κλάδου παραγωγής, εκφραζόμενη με τον υπολογισμό του κέρδους.

3.2 Παραγωγικές δαπάνες

Όταν λέμε *παραγωγικές δαπάνες* ή *δαπάνες παραγωγής* μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή ενός κλάδου γεωργικής παραγωγής εννοούμε τις κάθε φύσεως και μορφής πραγματοποιούμενες δαπάνες και γενικά θυσίες κατά τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας για την παραγωγή προϊόντων, των οποίων η αξία συνιστά την ακαθάριστη πρόσοδο της εκμετάλλευσης ή του κλάδου παραγωγής. Οι δαπάνες αυτές αποτελούνται από την υπολογιζόμενη και καταβαλλόμενη αμοιβή, αξία ή κόστος χρησιμοποίησης των συντελεστών παραγωγής, δηλαδή του εδάφους, της εργασίας και του κεφαλαίου υπό τις διάφορες αυτού μορφές. Πιο συγκεκριμένα, οι παραγωγικές δαπάνες αποτελούνται από το τεκμαρτό ή πληρωνόμενο ενοίκιο του εδάφους, από την αμοιβή της καταβαλλόμενης οικογενειακής και ξένης εργασίας, και από τη δαπάνη του χρησιμοποιούμενου σταθερού και μεταβλητού κεφαλαίου. Σχετικά με τη συμμετοχή του κεφαλαίου στις παραγωγικές δαπάνες διευκρινίζεται ότι του μεν σταθερού κεφαλαίου υπολογίζονται οι ετήσιες δαπάνες (απόσβεση, συντήρηση, ασφάλιστρο και τόκος) εφόσον αυτό ανήκει στον παραγωγό ή αναγράφεται η καταβαλλόμενη αμοιβή, εφόσον ανήκει σε τρίτους, του δε μεταβλητού κεφαλαίου υπολογίζεται η αξία του κατά τη χρησιμοποίηση, ανεξάρτητα από την πηγή προέλευσης (γεωργός ή τρίτοι). Προκειμένου για μεταβλητό κεφάλαιο, εκτός από την αξία του υπολογίζεται και ο τόκος του για το χρονικό διάστημα της δέσμευσής του στη γεωργική παραγωγή.

Οι δαπάνες παραγωγής και ιδιαίτερα εκείνες απ' αυτές που αναφέρονται στην εργασία και στο κεφάλαιο συνιστούν την ενταικότητα της εκμετάλλευσης ή των κλάδων παραγωγής. Επίσης, οι δαπάνες αυτές αποτελούν τη βάση υπολογισμού του κόστους παραγωγής των φυτι-

κών και ζωικών προϊόντων και καθορίζουν μαζί με την ακαθάριστη πρόσοδο ή το ακαθάριστο εισόδημα την οικονομικότητα (επικερδότητα) της γεωργικής εκμετάλλευσης ή των κλάδων γεωργικής παραγωγής.

3.3 Κέρδος ή ζημία

Όταν λέμε κέρδος εννοούμε την πρόσθετη αμοιβή των χρησιμοποιούμενων συντελεστών στην παραγωγική δραστηριότητα μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή ενός κλάδου παραγωγής, πέραν της αμοιβής ή δαπάνης που υπολογίζεται ή καταβάλλεται για τη χρησιμοποίησή τους. Το κέρδος δείχνει τι περισσότερο επιτυγχάνει ο γεωργός έναντι εκείνου που θα λάμβανε αν εκμίσθωνε την εργασία του και την αντίστοιχη των μελών της οικογενείας του, αν δάνειζε τα κεφάλαιά του, και αν ενοικίαζε τα χωράφια του σε άλλους παραγωγούς. Το κέρδος επιτυγχάνεται ως αποτέλεσμα επιτυχούς συνδυασμού των συντελεστών παραγωγής εκ μέρους του διευθύνοντος την εκμετάλλευση ή τον κλάδο παραγωγής γεωργού, αφού ο σχηματισμός της τιμής των προϊόντων βρίσκεται πολλές φορές πέραν της σφαίρας επιρροής των γεωργών. Στην περίπτωση ανεπιτυχούς συνδυασμού των συντελεστών παραγωγής εκ μέρους του γεωργού έχουμε ζημία αντί κέρδους.

Το κέρδος προκύπτει ως διαφορά μεταξύ ακαθάριστης προσόδου ή ακαθάριστου εισοδήματος και παραγωγικών δαπανών, εφόσον αναφέρεται σε ολόκληρη γεωργική εκμετάλλευση ή κλάδο παραγωγής. Αντίθετα, το κέρδος προκύπτει ως αποτέλεσμα σύγκρισης τιμής πώλησεως και ανισοτιχούντιος κόστους παραγωγής, εφόσον αναφέρεται στη μονάδα ενός συγκεκριμένου προϊόντος.

Το κέρδος αποτελεί το πρώτο καθαρό οικονομικό αποτέλεσμα της παραγωγικής δραστηριότητας μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή ενός αυτοτελούς κλάδου παραγωγής, για το οποίο ενδιαφέρονται τόσο οι επιχειρηματίες γεωργοί, όσο και οι μικροκαλλιεργητές υπό την έννοια ότι οι μεν πρώτοι αποβλέπουν κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, σ' αυτό το ίδιο το κέρδος, οι δε δεύτεροι θεωρούν αυτό ως βασικό στοιχείο του εισοδήματός τους. Από την άλλη πλευρά, το κέρδος αποτελεί τη βάση υπολογισμού οποιασδήποτε άλλης μορφής καθαρού οικονομικού αποτελέσματος, του οποίου εξ ορισμού αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο.

3.4 Γεωργικό εισόδημα

Όταν λέμε *γεωργικό εισόδημα* εννοούμε το ποσό που ανυπροσωπεύει την αμοιβή των συντελεστών παραγωγής (εδάφους, εργασίας, κεφαλαίου) και το οποίο προκύπτει από τη συνδυασμένη χρησιμοποίησή τους στην παραγωγική διαδικασία μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή ενός αυτοτελούς κλάδου γεωργικής παραγωγής, ανεξάρτητα από την πηγή προέλευσης αυτών (γεωργός ή τρίτοι). Το γεωργικό εισόδημα ανυπροσωπεύει ουσιαστικά το τμήμα εκείνο της ακαθάριστης προσόδου ή του ακαθάριστου εισοδήματος, που απομένει μετά την αφαίρεση των αξιών που καταναλώθηκαν και την εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της γεωργικής εκμετάλλευσης ή του κλάδου γεωργικής παραγωγής ως παραγωγικής μηχανής.

Το γεωργικό εισόδημα υπολογίζεται είτε με την αφαιρετική, είτε με την προσθετική μέθοδο. Η πρώτη μέθοδος αναφέρεται στην αφαίρεση από την ακαθάριστη πρόσοδο ή το ακαθάριστο εισόδημα του τμήματος εκείνου των παραγωγικών δαπανών που συνδέεται με τη δαπάνη της χρησιμοποίησης ξένων μηχανημάτων, με την αξία των αναλωσίμων, με την απόσβεση, συντήρηση και τυχόν ασφάλιστρο των διαφόρων μορφών του σταθερού κεφαλαίου, με το φόρο των πωληθέντων προϊόντων, κ.λπ. Η δεύτερη μέθοδος αναφέρεται στην πρόσθεση των στοιχείων από τα οποία αποτελείται το γεωργικό εισόδημα, δηλαδή από το ενοίκιο του εδάφους (τεκμαρτό και καταβαλλόμενο), την αμοιβή της εργασίας (οικογενειακή και πληρωνόμενη), τον τόκο του κεφαλαίου (υπολογιζόμενο και καταβαλλόμενο) και το πραγματοποιούμενο κέρδος ή την καταλειπόμενη ζημία. Η πρώτη μέθοδος προτιμάται στην περίπτωση που όλοι οι συντελεστές παραγωγής ανήκουν στον παραγωγό ή είναι δύσκολος ο υπολογισμός της αμοιβής τους, ενώ η δεύτερη μέθοδος ακολουθείται στην περίπτωση που είναι γνωστή ή εύκολα υπολογιζόμενη η αμοιβή των συντελεστών παραγωγής.

Το γεωργικό εισόδημα είναι μία από τις σπουδαιότερες μορφές του οικονομικού αποτελέσματος

- α) διότι δείχνει τη συνολική αμοιβή των τριών συντελεστών παραγωγής, από τη χρησιμοποίησή τους στη γεωργική παραγωγή κατά τη διάρκεια του έτους,
- β) διότι αποτελεί τη βάση σύγκρισης των διαφόρων τύπων γεωργικών εκμεταλλεύσεων και κλάδων γεωργικής παραγωγής, επειδή θεωρείται το αντικειμενικότερο κριτήριο για τη σύγκριση αυτή και

γ) διότι καθορίζει το ελάχιστο μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης για την εξασφάλιση ενός στοιχειώδους βιοτικού επιπέδου στη γεωργική οικογένεια.

3.5 Γεωργικό οικογενειακό εισόδημα

Όταν λέμε *γεωργικό οικογενειακό εισόδημα* εννοούμε την αμοιβή των τριών συντελεστών παραγωγής (εδάφους, εργασίας, κεφαλαίου), που ανήκουν ουσιαστικά στο γεωργό και την οικογένειά του και η οποία προκύπτει από τη συνδυασμένη χρησιμοποίησή τους στην παραγωγική δραστηριότητα μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή ενός αυτοτελούς κλάδου γεωργικής παραγωγής. Το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα αντιπροσωπεύει ουσιαστικά το τμήμα εκείνο της ακαθάριστης προσόδου ή του ακαθάριστου εισοδήματος, που απομένει μετά την αφαίρεση τόσο των καταναλωθέντων υλικών και την εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της γεωργικής εκμετάλλευσης ή του κλάδου γεωργικής παραγωγής, όσο και της αμοιβής των συντελεστών παραγωγής που ανήκουν σε τρίτους και χρησιμοποιούνται από την εκμετάλλευση ή τον κλάδο παραγωγής του γεωργού.

Το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα υπολογίζεται είτε με την αφαιρετική, είτε με την προσθετική μέθοδο. Η πρώτη μέθοδος αναφέρεται στην αφαίρεση από την ακαθάριστη πρόσοδο ή το ακαθάριστο εισόδημα τόσο των προαναφερθέντων για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος στοιχείων, όσο και της καταβαλλόμενης αμοιβής για τη χρησιμοποίηση παραγωγικών συντελεστών που ανήκουν σε τρίτους. Η δεύτερη μέθοδος αναφέρεται στην πρόσθεση των στοιχείων από τα οποία αποτελείται το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα, δηλαδή από το επιτυγχανόμενο κέρδος και τη δικαιούμενη αμοιβή των χρησιμοποιούμενων στην παραγωγική δραστηριότητα της εκμετάλλευσης ή του κλάδου παραγωγής ίδιων παραγωγικών συντελεστών. Για τον υπολογισμό του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος προτιμάται κατά κανόνα η πρώτη μέθοδος και πολύ σπάνια η δεύτερη μέθοδος, επειδή στην πράξη είναι δύσκολος ο υπολογισμός της αμοιβής των χρησιμοποιούμενων ίδιων συντελεστών παραγωγής.

Στην ουσία το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα αποτελεί το τμήμα εκείνο του γεωργικού εισοδήματος, που ανήκει στο γεωργό και την οικογένειά του. Με άλλα λόγια, το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα είναι ειδικής σημασίας μορφή οικονομικού αποτελέσματος, ως συνδεδεμένο στενά με κάθε συγκεκριμένο παραγωγό μιας δεδομένης εκμε-

τάλλευσης ή ενός δεδομένου κλάδου παραγωγής.

Το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα καθορίζει το εκ της εκμετάλλευσης εξασφαλιζόμενο μέρος του βιοτικού επιπέδου μιας συγκεκριμένης οικογένειας, εφόσον συμπληρώνεται με άλλες πηγές εισοδήματος ή αυτό δείχνει το πραγματικό ύψος του βιοτικού επιπέδου αυτής, εφόσον αποτελεί τη μοναδική πηγή εισοδήματος του παραγωγού και της οικογένειάς του.

Εκτός από τις προαναφερθείσες μορφές του οικονομικού αποτελέσματος, που οφείλονται στη συνδυασμένη χρήση όλων των συντελεστών παραγωγής, στη γεωργική πράξη ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο υπολογισμός της προσόδου ή του εισοδήματος κάθε συντελεστού παραγωγής χωριστά, ανάλογα με την έμφαση που δίνεται στον καθένα απ' αυτούς από τους παραγωγούς. Έτσι στην περίπτωση ενός μεγαλοκτηματία το ενδιαφέρον στρέφεται περισσότερο στην πρόσοδο του ίδιου εδάφους, ενώ ένας κεφαλαιούχος επιχειρηματίας γεωργός που ενοικιάζει χωράφια και μισθώνει εργασία αποβλέπει στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη πρόσοδο από τα κεφάλαιά του. Αντίθετα, το κύριο μέλημα μιας πολυμελούς γεωργικής οικογένειας είναι η εξασφάλιση όσο το δυνατόν περισσότερου εισοδήματος από τη διαθέσιμη για τη γεωργική παραγωγή εργασία της. Για την ικανοποίηση των παραπάνω περιπτώσεων, δίνονται οι τρεις επόμενες μορφές του οικονομικού αποτελέσματος.

3.6 Πρόσοδος από το έδαφος ή έγγειος πρόσοδος

Όταν λέμε *πρόσοδο από το έδαφος ή έγγειο πρόσοδο* εννοούμε εκείνη που αντιστοιχεί ή αναφέρεται στον παραγωγικό συντελεστή «έδαφος», αξιοποιούμενο στη γεωργική παραγωγή, και αντιπροσωπεύει το τμήμα εκείνο της ακαθάριστης προσόδου ή του ακαθάριστου εισοδήματος, που ανήκει στο έδαφος από τη συμμετοχή του στην παραγωγική διαδικασία μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή ενός κλάδου γεωργικής παραγωγής.

Η έγγειος πρόσοδος υπολογίζεται τόσο με την αφαιρετική, όσο και με την προσθετική μέθοδο. Η πρώτη μέθοδος αναφέρεται στην αφαίρεση από την ακαθάριστη πρόσοδο ή το ακαθόριστο εισόδημα όλων των δαπανών παραγωγής εκτός του τεκμαριού και του τυχόν καταβαλλόμενου ενοικίου του εδάφους. Η δεύτερη μέθοδος αναφέρεται στην πρόσθεση των στοιχείων από τα οποία αποτελείται η έγγειος πρό-

σοδος, δηλαδή από το επιτυγχανόμενο κέρδος, από το υπολογιζόμενο με οποιοδήποτε τρόπο ενοίκιο ιδίου εδάφους και από το καταβαλλόμενο ενοίκιο. Και στην περίπτωση υπολογισμού της εγγείου προσόδου ακολουθείται κυρίως η πρώτη μέθοδος, αφού στην πράξη το έδαφος ανήκει σχεδόν αποκλειστικά στον παραγωγό και είναι δύσκολος ο υπολογισμός του ενοικίου του ιδίου εδάφους.

Η πρόσοδος από το έδαφος είναι ιδιαίτερης σημασίας αφενός μεν διότι αποτελεί κατά κανόνα ανικειμενική βάση καθορισμού του ενοικίου ενός χωραφιού, αφετέρου δε διότι μ' αυτή υπολογίζεται η παραγωγική αξία του εδάφους, δηλαδή η αξία που προκύπτει από την αξιοποίησή του στη γεωργική παραγωγή.

3.7 Πρόσοδος ή εισόδημα από την εργασία

Όταν λέμε *πρόσοδο ή εισόδημα από την εργασία* εννοούμε εκείνη ή εκείνο που αντιστοιχεί ή αναφέρεται στον παραγωγικό συντελεστή «εργασία», αξιοποιούμενη στη γεωργική παραγωγή, και αντιπροσωπεύει το τμήμα εκείνο της ακαθάριστης προσόδου ή του ακαθάριστου εισοδήματος, που ανήκει στην εργασία από τη συμμετοχή της στην παραγωγική δραστηριότητα μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή ενός κλάδου γεωργικής παραγωγής.

Η πρόσοδος ή το εισόδημα από την εργασία υπολογίζεται τόσο με την αφαιρετική, όσο και με την προσθετική μέθοδο. Η πρώτη μέθοδος αναφέρεται στην αφαίρεση από την ακαθάριστη πρόσοδο ή το ακαθάριστο εισόδημα όλων των δαπανών παραγωγής εκτός από την υπολογιζόμενη (οικογενειακή) και καταβαλλόμενη (ξένη) αμοιβή της ανθρωπίνης εργασίας. Η δεύτερη μέθοδος αναφέρεται την πρόσθεση των στοιχείων από τα οποία αποτελείται η πρόσοδος ή το εισόδημα από την εργασία, δηλαδή από το επιτυγχανόμενο κέρδος και την καθ' οποιονδήποτε τρόπο υπολογιζόμενη (οικογενειακή) και καταβαλλόμενη (ξένη) αμοιβή της ανθρωπίνης εργασίας. Και στην περίπτωση υπολογισμού της προσόδου ή του εισοδήματος από την εργασία προτιμάται η πρώτη μέθοδος, ιδίως όταν η απαιτούμενη στη γεωργική παραγωγή εργασία καταβάλλεται πρωτίστως από τα μέλη της γεωργικής οικογένειας.

Η πρόσοδος ή το εισόδημα από την εργασία συνδέεται περισσότερο με τις οικογενειακής μορφής γεωργικές εκμεταλλεύσεις, διότι δείχνει τη συνολική αμοιβή της ενσωματούμενης στη γεωργική παραγωγή ανθρωπίνης εργασίας και το ύψος της ημερήσιας αμοιβής των εργαζομέ-

νων στη γεωργική παραγωγή. Η έκφραση της προσόδου ή του εισοδήματος από την εργασία ανά ημέρα προσφερόμενης εργασίας είναι ιδιαίτερης σημασίας, διότι αποτελεί τη βάση σύγκρισης αφενός μεν μεταξύ κλάδων γεωργικής παραγωγής ή τύπων γεωργικών εκμεταλλεύσεων, αφετέρου δε μεταξύ γεωργίας και άλλων τομέων της οικονομικής δραστηριότητας.

3.8 Πρόσοδος από το κεφάλαιο ή καθαρά πρόσοδος και αποδοτικότητα κεφαλαίου

Όταν λέμε *πρόσοδο από το κεφάλαιο ή καθαρά πρόσοδο* εννοούμε εκείνη την πρόσοδο που αντιστοιχεί ή αναφέρεται στον παραγωγικό συντελεστή «κεφάλαιο», αξιοποιούμενο στη γεωργική παραγωγή, και ανυπροσωπεύει το τμήμα εκείνο της ακαθάριστης προσόδου ή του ακαθάριστου εισοδήματος που ανήκει στο κεφάλαιο από τη συμμετοχή του στην παραγωγική δραστηριότητα μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή ενός κλάδου γεωργικής παραγωγής. Στον παραγωγικό συντελεστή «κεφάλαιο» μπορεί να περιλαμβάνεται ή να μην περιλαμβάνεται η αξία του εδάφους. Στο παρελθόν όπου το συνολικά επενδυόμενο στην ελληνική γεωργική εκμετάλλευση κεφάλαιο, εκτός της αξίας του εδάφους, ήταν περιορισμένο και οδηγούσε σε υψηλή καθαρά πρόσοδο (λόγω κέρδους) ή σε αρνητική καθαρά πρόσοδο (λόγω ζημίας) περιλαμβάνονταν στο συνολικό κεφάλαιο και η αξία του εδάφους για την παρουσίαση περισσότερο αντικειμενικής εικόνας της καθαράς προσόδου. Σήμερα σε όσες γεωργικές εκμεταλλεύσεις η συμμετοχή του κεφαλαίου είναι μεγάλη μπορεί σ' αυτό να μην περιλαμβάνεται η αξία του εδάφους.

Η πρόσοδος από το κεφάλαιο ή η καθαρά πρόσοδος υπολογίζεται τόσο με την αφαιρετική, όσο και με την προσθετική μέθοδο. Η πρώτη μέθοδος αναφέρεται στην αφαίρεση από την ακαθάριστη πρόσοδο ή το ακαθάριστο εισόδημα όλων των δαπανών παραγωγής, εκτός του υπολογιζόμενου (ίδιου) και καταβαλλόμενου (ξένου) τόκου του κεφαλαίου και ενοικίου του χωραφιού, εφόσον στο συνολικό κεφάλαιο περιλαμβάνεται και η αξία του εδάφους. Η δεύτερη μέθοδος αναφέρεται στην πρόσδεση των στοιχείων από τα οποία αποτελείται η πρόσοδος από το κεφάλαιο ή η καθαρά πρόσοδος, δηλαδή από το επιτυγχανόμενο κέρδος, από τον καθ' οποιονδήποτε τρόπο υπολογιζόμενο (ίδιο) τόκο του κεφαλαίου και ενοικίου του χωραφιού και από τον καταβαλλόμενο τόκο του κεφαλαίου και ενοικίου του χωραφιού. Στην περίπτωση υπο-

λογισμού της καθαρής προσόδου η προτίμηση της πρώτης ή της δεύτερης μεθόδου εξαρτάται από το ύψος της συμμετοχής του ίδιου και του ξένου κεφαλαίου στην παραγωγική διαδικασία της γεωργικής εκμετάλλευσης. Η πρώτη μέθοδος προκρίνεται όταν η λειτουργία της γεωργικής εκμετάλλευσης στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στο ίδιο κεφάλαιο, ενώ η δεύτερη μέθοδος ακολουθείται όταν βάση της λειτουργίας της γεωργικής εκμετάλλευσης αποτελεί το ξένο κεφάλαιο.

Η πρόσοδος από το κεφάλαιο ή η καθαρά πρόσοδος έχει περιορισμένη σημασία όταν εκφράζεται σε χρήμα, διότι δείχνει απλώς στο συγκεκριμένο γεωργό τη συνολική πρόσοδο από το επενδυόμενο στη γεωργική εκμετάλλευση ή στον κλάδο γεωργικής παραγωγής κεφάλαιο, χωρίς να περιέχει το στοιχείο της σύγκρισης. Αντίθετα, η πρόσοδος από το κεφάλαιο ή η καθαρά πρόσοδος έχει ιδιαίτερη σημασία ως *αποδοτικότητα κεφαλαίου*, δηλαδή ως εκατοστιαία αναλογία του συνολικά επενδυθέντος κεφαλαίου. Πράγματι, η πρόσοδος από το κεφάλαιο, ως αποδοτικότητα κεφαλαίου, είναι δεκτική σύγκρισης και οδηγεί σε ωφέλιμες διαπιστώσεις. Μεταξύ αυτών μεγαλύτερης σημασίας είναι:

- α) η σύγκριση της αποδοτικότητας του επενδυόμενου σε διάφορους κλάδους γεωργικής παραγωγής κεφαλαίου, διότι με τον τρόπο αυτό ο επιχειρηματίας γεωργός επιλέγει τους κλάδους με τη μεγαλύτερη αποδοτικότητα,
- β) η σύγκριση της αποδοτικότητας του επενδυόμενου στη γεωργική εκμετάλλευση κεφαλαίου με την αντίστοιχη σε οποιασδήποτε άλλης μορφής επιχείρηση, διότι με τον τρόπο αυτό ο κεφαλαιούχος επιχειρηματίας στηρίζεται σε αντικειμενική βάση κατά την επιλογή της αποδοτικότερης επένδυσης των διαθέσιμων κεφαλαίων του, και
- γ) η σύγκριση της αποδοτικότητας του επενδυόμενου στη γεωργική εκμετάλλευση κεφαλαίου με τον πληρωνόμενο τόκο στην Αγροική Τράπεζα ή άλλη πηγή δανειοδότησης ή τέλος με τον καταβαλλόμενο τόκο από τα διάφορα πιστωτικά ιδρύματα στους καταθέτες τους, διότι με τον τρόπο αυτό ο κεφαλαιούχος επιχειρηματίας διαπιστώνει αν τα κεφάλαιά του αποδίδουν περισσότερο επενδυόμενα στη γεωργική παραγωγή.

Η πρόσοδος από το κεφάλαιο ή η καθαρά πρόσοδος αποτελεί επίσης τη βάση υπολογισμού της παραγωγικής αξίας ολόκληρης της γεωργικής εκμετάλλευσης δια κεφαλαιοποιήσεώς της, δηλαδή δια πολλαπλασιασμού της με το συντελεστή κεφαλαιοποίησης. Ο συντελεστής κεφαλαιοποίησης εξαρτάται από τη μορφή του κεφαλαίου και η τιμή του βρίσκεται σε ειδικούς πίνακες των σχετικών συγγραμμάτων.

3.9 Ακαθάριστο κέρδος

Όταν λέμε *ακαθάριστο κέρδος μιας εκμετάλλευσης* εννοούμε το τμήμα εκείνο της ακαθάριστης προσόδου ή του ακαθάριστου εισοδήματος, το οποίο καλείται να καλύψει το συνολικό σταθερό κόστος αυτής ή το κόστος των προϋπαρχόντων συντελεστών παραγωγής, ενώ όταν λέμε *ακαθάριστο κέρδος ενός κλάδου παραγωγής* εννοούμε τη συμβολή του κλάδου αυτού στην αντιμετώπιση του συνολικού σταθερού κόστους μιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή η προσθήκη καθαρού ποσού στο διαθέσιμο ποσό για την κάλυψη του σταθερού κόστους της εκμετάλλευσης. Επίσης, το ακαθάριστο κέρδος ενός κλάδου παραγωγής αποτελεί το δείκτη και το μέτρο υπολογισμού του τι προσθέτει ο κλάδος αυτός παραγωγής στο συνολικό κέρδος της εκμετάλλευσης.

Το ακαθάριστο κέρδος υπολογίζεται δι' αφαιρέσεως από την ακαθάριστη πρόσοδο ή το ακαθάριστο εισόδημα του μεταβλητού κόστους είτε αναφέρεται σε ολόκληρη εκμετάλλευση, είτε σ' ένα κλάδο παραγωγής.

Η γνώση του ακαθάριστου κέρδους είναι μεγάλης σημασίας αν ληφθεί υπόψη ότι είναι μια από τις πιο χρησιμοποιούμενες μορφές του οικονομικού αποτελέσματος στη σύγχρονη γεωργική οικονομική ανάλυση. Ειδικότερα, πιο μεγάλη είναι η σημασία του για συγκρίσεις διαφόρων κλάδων γεωργικής παραγωγής κατά τη σύνταξη του αρίστου σχεδίου παραγωγής μιας γεωργικής εκμετάλλευσης με την εφαρμογή τόσο του απλοποιημένου, όσο και του μαθηματικού προγραμματισμού, που αποβλέπει στην παραγωγικότερη αξιοποίηση των διαθέσιμων συντελεστών παραγωγής.

3.10 Εισόδημα εκτός γεωργικής εκμετάλλευσης

Όταν λέμε *εισόδημα εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης* εννοούμε το εισόδημα που εξασφαλίζει η γεωργική οικογένεια από την αναπτυσσόμενη δραστηριότητα των μελών της και από τη χρησιμοποίηση των άλλων συντελεστών παραγωγής έξω από τη γεωργική εκμετάλλευση.

Οι κυριότερες πηγές της μορφής αυτής εισοδήματος είναι η αμοιβή των μελών της γεωργικής οικογένειας από γεωργική ή μη γεωργική απασχόληση έξω από τη γεωργική εκμετάλλευση, το ενοίκιο των χωραφιών και η αμοιβή άλλων περιουσιακών στοιχείων της εκμετάλλευσης.

σης λόγω χρησιμοποίησής τους από τρίτους, οι τόκοι των δανειζομένων προς τρίτους κεφαλαίων, η πρόσοδος των μηχανημάτων και των τυχόν ζώνων εργασίας από τη χρησιμοποίησή τους έξω από την εκμετάλλευση κλπ.

Το εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης επιτυγχανόμενο εισόδημα αποτελεί σε πολλές περιπτώσεις δεύτερη πηγή εισοδήματος για το γεωργό, η οποία συμπληρώνει την κύρια πηγή, δηλαδή το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα. Σε ορισμένες όμως μικροεκμεταλλεύσεις το εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης εισόδημα αποτελεί κύρια πηγή του συνολικού εισοδήματος της γεωργικής οικογένειας.

Το εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης εισόδημα περιλαμβάνεται στις σπουδαιότερες μορφές οικονομικού αποτελέσματος, διότι στη χώρα μας επικρατεί και σήμερα ακόμα το καθεστώς των γεωργικών μικροεκμεταλλεύσεων, που συνεπάγεται την ύπαρξη τέτοιου εισοδήματος. Αυτό εξάλλου επιβεβαιώνεται και από τον συνεχώς αυξανόμενο αριθμό εκμεταλλεύσεων μερικής γεωργικής απασχόλησης.